

CANIKLİ ALİ PAŞA

Dr. YÜCEL ÖZKAYA

XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda zenginliği, maiyyetindeki sekbanlar ve taraftarlarının çokluğu yüzünden sivrilerek sancak ve kaza idarelerinde söz sahibi olan bazı kuvvetli aileler vardı. Canikli lakabıyla tanınan Ali Bey de bu ailelerden birinin ferdidir.

Ali Bey, Fatsalı Ahmed Ağa'nın oğludur. 1133 (1720-1721) yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından idi¹. Gençliğinde kardeşi Süleyman ile birlikte Canik'e gitti. Orada devlet işlerinde tecrübe kazanarak, mülk edinmiş ve kardeşi Süleyman Paşa'dan sonra Canik muhassılı olmuştur.

1768'de başlayan Rus savaşları sırasında önemli hizmetleri görülmüştür. Hotin savaşında esir olacağı sırada Abaza Mehmed Paşa kendisini kurtarmıştı². Ordunun mağlubiyeti üzerine İsmail ve Tulca semtlerine uğrayarak Canik tarafına geçti. Sonra Rus savaşında gösterdiği başarılarından dolayı kendisine vezirlik rütbesi verilmiş, kendisine karşı olanlar da sonradan onun taraftarı olmuşlardı³. 1 haziran 1772'de Canikli Ali Bey'e Amasya Sancağının malikâne olarak verildiğini görmekteyiz⁴. Amasya Sancağının malikâne olarak Ali Bey'e verilmesinin sebepleri şu noktalarda toplanmaktaydı: Bu havalideki "kapusuz levendâtın" saldırısının önlenmesi, yolların emniyetli hale getirilmesi, yolcuların rahat seyahat edebilmeleri, satın alma ve ödeme işlemlerinin yapılabilmesi, Karadeniz'den Rusya'ya gidiş gelişlerin dikkatli olması, Ali Bey'in Amasya'yı korumak için gemiler tedarik etmesi ve çok sayıda askerle Karadeniz'e

¹ Ahmed Cevdet; *Tarih-i Cevdet*, Dersaadet, 1309, c. III, s. 144. Bernard, Lewis: *Djanıklı Hadjdji Ali Pascha*, The Encyclopedia of Islam, Leiden, Volume. II, Fasciculus 29, s. 446; Süreyya, Mehmed: *Sicill-i Osmani*, Matbaa-yi Amire, 1309, c. III, s. 548.

² Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, Dersaadet, 1309, c. III, s. 145.

³ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, Dersaadet, 1309, c. III, s. 145.

⁴ Bunu, rikâb-ı hümayûn kaim-makamı Mehmed Paşa'nın yazısındaki bir maddenin özetinden öğrenmekteyiz. Bkz. İstanbul Başvekâlet Arşivi, Cevdet Dahiliye. 16775, Fotokopi: 1.

çıkabilmesi hususları göz önüne alınmıştı. Daha önce Karaman Valisi Vezir Osman Paşa-zade Derviş Paşa'nın rütbesi olan Amasya Sancağı, bu belirttiğimiz hususlar göz önüne alınarak 1772'de Canikli Ali Bey'e verildi. Amasya Sancağının mutasarrıflar için geliri "imdâd-ı hazarriyesi" üç bin kuruş, "imdâd-ı seferiyyesi" de on altı buçuk kese idi⁵.

1768'de başlayan Osmanlı-Rus savaşında, Rusların önemli hedeflerinden birisi de Kırım'ın işgali idi. 1770 senesinde yaptıkları hücumu, 1771'de de tekrarlayan Ruslar Kırım'ı zaptettiler. Rusların Kırımı girmesi, Kırım Hanı Selim Giray'ın kaçması dehşetli karşılığa sebep oldu. Rusların Kırım Hanı ilân ettikleri Şahin Giray, Serasker İbrahim Paşa'ya, Ruslarla anlaşma yaptığını bildirdi. Bu iki yüzlülüğü kabul etmeyen İbrahim Paşa, Kefe'yi terk etmedi ama, 1771 temmuzunda Ruslara esir düştü. Şahin Giray, elli-altmış kadar mirzayla Petersburg'a gidip, Kırım ahalisinin Rusya'ya bağlı olma teklifini yalnız kendisi imzalamış, diğerleri kendisini Petersburg'da bırakıp geri dönmüşlerdi⁶.

Canikli Ali'ye Rusya'dan Kırım'ın koparılması için Kırım seraskerliği verildi. Canikli Ali Paşa böylece ilk Kırım seraskerliğini üzerine aldı. Bu görev Canikli Ali Paşa'ya boşuna verilmemişti. Ali Paşa'nın serveti pek çoktu. Devlete gerekli askeri temin edebilecek güçteydi. 1773 martında dergâh-ı mu'allâ kapıcıbaşı, Canik Muhassıslı, malikâne olarak Amasya Mutasarrıflığı elinde tutan Hacı Ali Bey, eski kul kethüdası Süleyman'ın topladığı askeri gemiye yükleyip Kırım'a geçmesinden sonra, arta kalan asker, mühimmat ile arkadan gelecekti. Koban Seraskeri Bahadır Giray Sultan ve Nogaylı emîrleri, Kırım Hanı ile gizlice mektuplaşarak, Kırım Hanının kardeşinin Osmanlı Devletine yardım yapacağını anlamışlar ve bunu İstanbul'a yazmışlardı⁷.

Canikli Ali kendisine fayda sağlayacak kişileri tatmin etmek yönünden de başarılı çalışmalar yapmıştı. Gerekli yerlere ve kişilere hediyeler göndererek önemli kişileri tarafına çekmekte mahirdi⁸.

⁵ Cevdet Dahiliye. 16775, Fotokopi. 1.

⁶ İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ank. 1956, c. IV, Kısım. 1., s. 408-409.

⁷ Müh. 171, s. 564, Vs. 1.

⁸ Şakir, Şevket, *Trabzon Tarihi*, İstanbul s. 81.

CANIKLI ALI PAŞA'NIN I. KIRIM SERASKERLİĞİ

1773 aralıkta, Kırım'a memur olan Canik Muhassılı ve Amasya Mutasarrıfı Canikli Ali Paşa'ya Trabzon Eyaleti verilmiş, eski Trabzon Valisi Ahmed Paşa'ya da Akşehir ve Niğde sancakları Sinop'u koruması şartıyla tevcih olunmuştu⁹. Gene, 1773'te, Tokat Voyvodalığı bir sene için Canik Muhassılı ve Amasya Mutasarrıfı Ali Bey'e verildi. Canikli Ali Bey, Tokat Voyvodası Hacı Ali Ağa'dan Kırım tarafı için Tokat ve Kazova'dan tam teşkilâtli asker istemişti¹⁰. Canikli Hacı Ali Paşa daha pek çok yerden asker istemişti. Asker temininde çoğu kez güçlükler çıkmıştır. Eski Kırım Hanı Devlet Giray Han ve Canik Muhassılı Vezir Hacı Ali Paşa'nın Kırım seferi ile ilgili olarak yazdıkları yazıların özetlerinde, görevleri sebebiyle toplanan askeri, gemilere yükleyip, Kırım adasındaki din düşmanını ortadan kaldırmak için Kırım'a hareket etmek üzere uygun bir hava beklemişler, fakat, kendilerine asker verecek olan ve derebeyi olarak vasıflandırılan ağaların ve Trabzon'da oturan turnacıbaşı Trabzonlu Kalcıoğlu Ömer'in, Tire-Biga Voyvodası Ali Şîr'in, Karadeniz sahili eşkıyasının başı Dizdaroğulları Ali ve Abdullah'ın kendilerine itaatsizlik gösterip, memur oldukları yere gitmekten vazgeçip karşı koymaları, buldukları yerlerin sefere gidecek askerini caydırıp, sefere göndermedikleri açıklanmıştı. Bunun üzerine 1773 eylülü başlarında Trabzon Valisine, Kadısına, adı geçen eşkıyaların bulunduğu kaza kadılarına bunların dirlik ve "nan-pare"lerinin, rütbelerinin kaldırılıp, cezalandırılmaları emrolunmaktaydı¹¹.

Canikli Ali Paşa'ya 24 mart 1774'te Erzurum eyaleti ve Kars seraskerliği görevleri de verildi ve "defter-i vüzerâ-yı izâm"a dahil edildi¹².

Kırım meselesi, Osmanlı-Rus savaşı sırasında Osmanlı Devletini uğraştıran önemli meselelerden biri haline gelmişti. Tatarlar, Kırım'dan Rusya'ya yaptıkları akınlarla ve çapulculukları ile bu devleti devamlı rahatsız etmekteydiler. Kırım hanları ahalinin isteği ile seçilmekte ve Osmanlı Devleti de kendilerine menşur göndermekteydi.

⁹ Başvekâlet Arşivi, Cevdet Dahiliye. 575.

¹⁰ Halis Turgut, Cinlioğlu, *Osmanlılar Zamanında Tokat*, Tokat. 1950. Kısım I., s. 67-68,

¹¹ Mühimme. 172, s. 289, Vs. 1.

¹² Ahmed Vasıf, *Tarih-i Vasıf*, c. II, s. 286.

Bu yüzden Kırım içindeki han seçimlerinde sık sık karışıklıklar ol-
maktaydı. Rusya bu durumdan faydalanarak taraftarı olan Şahin
Giray'ı zorla han seçirmiş ve Kırım'ı işgal etmişti.

Canikli Ali Paşa, Kırım'a serasker tayin edildikten sonra emrinde
bulunmak üzere Anadolu'nun muhtelif yerlerinden asker istendi.
Rusya'dan intikam almak için Anadolu'da bulunan görevlilere pek
çok ferman yazıldı. Rusya savaşına iki cephede, hem Kırım, hem de
Rumeli tarafında devam olunmaktaydı. Diyarbakır Valisi olan ve
"Ordu-yu hümâyûn"a asker getirmeğe memur edilen Vezir Hacı
Mustafa Paşa'ya mart ayından önce, acele kaydıyla, özellikle güney,
güneydoğudaki askerleri orduya getirmesi hakkında yazılan ferman
bunlara bir örnektir¹³.

Özü ve Taman taraflarına ve "Ordu-yu hümâyûn"a asker
götürmeğe memur olan Zareli-zade Feyzullah Paşa'ya 1774 martı
ortalarında yazılan fermana, Kırım'ın tekrar geri alınması gerektiği,
halen Taman'da bulunan Trabzon Valisi Canikli Ali Paşa ve Devlet
Giray emirlerine Anadolu'nun sağ ve orta kollarından gerekli askerin
iletilmesi tekrarlanmıştır¹⁴. Bunun için Sivas eyaletine kadar olan
kazaların savaşa yarar olan halkı yerlerinden kaldırılarak, bir an
önce en yakın iskelelere gönderilecek, bu askerlerden on beş bin kadarı
Kırım'ı kurtarmakla görevli Canikli Ali Paşa maiyetine, sekiz bini
de Özü'nün muhafazasına tahsis olunacaktı¹⁵. Ayrıca, eskiden ocakta
kul kethüdası olan ve halen Anadolu'dan Kırım ve Özü taraflarına
asker götürmeğe memur Hacı Seyyid Halil'den, çok sayıda asker
tertip ederek, bunları bir an önce hareket ettirmesi istenmişti¹⁶. Gö-

¹³ Bu fermana Diyarbakır Valisinden başka, Diyarbakır ve Rakka'daki aşiret
beylerinden, Diyarbakır'daki sancak mutasarrıflarından, İçel sancağındaki zengin-
lerden, Diyarbakır, Rakka eyaletleri, Malatya, Kilis, Azaz, Antep sancaklarındaki
kazalarla, Adana, Antalya, Birecik kazaları ve diğer civar yerlerin yeniçeri ocağına
bağlı "ağâvât ve alemdârın"dan başka diğer ocaklılardan, harbe yarar Hacı Bektaş
köçeklerinden, Maraş eyaletindeki sancak alaybeylerinden yardım istenmiştir.
Ankara Şr. Sc. No. 162, Vs. 268, s. 214, yıl 1773.

¹⁴ Zareli-zade Feyzullah'ın emrinde, eski Kapıcılar Kethüdası Hacı İbrahim,
eskiden kul kethüdası olan Seyyid Halil bulunmaktaydı. Fermana, "mübaşirler
mübaşiri" denilen zata, Anadolu'nun sol kol kazalarındaki kadılar, naipler, zabitler,
âyanlar, mukataat ve evkâf voyvodaları, zeamet ve tımar mültezimleriyle, din adam-
ları ve halka hitap olunmaktaydı. Ankara Şr. Sc. No. 162, Vs. 280, s. 206.

¹⁵ Ankara Şr. Sc. No. 162, Vs. 281, s. 204. Ocaktan başka martta da. Cevdet
Askeriye 1584.

¹⁶ Ankara. 162, Vs. 281, s. 204.

rüldüğü üzere, iki tarafa kuvvet göndermek zorunda kalındığından bu geniş ihtiyacın Anadolu'dan asker yazmak suretiyle sağlanması cihetine gidildi. Bütün bunlara karşılık Anadolu'dan toplanan askerlerin büyük bir kısmı savaşa gitmemekte, izlerini kaybettirerek saklanmakta veya ordugâhtan kaçmaktaydılar. Diyarbakır Valisi Vezir Mustafa Paşa bu tip hareketlere yönelenler hakkında gerekli cezaları vermekle görevlendirilmişti^{16a}. Bu sıralarda Anadolu'da yeniçerilerin ve tımarlı sipahilerin ordudan kaçmaları yaygın bir hal almıştı¹⁷. Kul Kethüdası Seyyid Halil ve Diyarbakır Valisi Zareli-zade Feyzullah'a 1774 şubatında Özü ve kuzey Balkanlar için asker toplanması hakkında birçok fermanlar yazılmıştır¹⁸. Bu yardımlar yalnız asker bakımından değil, çeşitli konularda da talep olunmaktaydı. Örneğin, ordu için deve, katır, para, zahire de gerekmektedir. Bu bakımdan, 1774'ün mart ve nisan aylarında Anadolu'nun çeşitli yerlerine yazılar yazılmış, deve, beygir ve asker istenmişti. Mart ayında Çankırı, Ankara, Çorum, Kastamonu, Bozok'tan deve istenmesi ve bunların Edirne'ye naklinin görevlilere emredilmesi¹⁹, nisan ayında orta kol kazalarından tekrar asker isteği²⁰ bunların birkaç örneğidir.

Rusya ile yapılan savaşlar başarısızlıkla sonuçlandı. Canikli Ali Paşa'nın ufaktefek başarıları neticeye tesir etmedi. Savaşın o anda lüzumsuz görülmesi üzerine Canikli Ali Paşa geriye çağrıldı.

1774'te yapılan Kaynarca Barışının önemli maddelerinden biri de Kırım'ın bağımsız olmasıydı. Bunun kendilerine olacak olan zararını, Kırımlılar çok iyi anlamışlardı. Kırım'ın tanınmış ailelerinden ve mirzalarından bazıları gemi ile İstanbul'a gelerek serbestlik şartının kaldırılmasını, teşrifat ve menşur gönderilmesi, hutbe ve sikkelerin gene padişah adına olması, Kırım Hanlığının Kırım Hanı II. Sahip Giray'a verilmesi için çeşitli arz ve mahzarlar verdiler²¹.

^{16a} Ankara. 162, Vs. 294, s. 193.

¹⁷ Yücel Özkaya, "Anadolu'da Yeniçerilerin Düzensizlikleri ve İzmir'de Yeniçeriliğin Kaldırılması Hakkında Bir Belge," Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi Dergisi, c. 23, sayı. 1-2, s. 77-81.

¹⁸ Ankara. 162, Vs. 282, s. 203, Ankara. 162, Vs. 328, s. 159-160, Vs. 232, s. 163-164, Vs. 348, s. 152-153, Vs. 360, s. 143.

¹⁹ Ankara Şr. Sc. No. 162, Vs. 275, s. 203.

²⁰ Ankara. 162, Vs. 300, s. 188.

²¹ A. Cevdet, *Cevdet Tarihi*, İst. 1303. c. II, s. 4,

Henüz tasdiknamelerin değiştirilmemiş olması sebebiyle hiç olmazsa, hutbe ve sikkenin padişah adına olması isteği üzerine Osmanlı devlet adamları harekete geçmiş, sonunda Kırım hanlarının halk tarafından seçilmesi, bunlara menşur ve teşrifatın padişah tarafından gönderilmesi, hutbe ve sikkenin padişah adına olması iki tarafça karara bağlanmış, 29 ocak 1775'te tasdikname değiştirilmişti²². Bunun üzerine de Sahip Giray'a menşur ve teşrifat gönderildi²³. Rusya'nın, Kırım hanlarının seçimini halka bırakmasının sebebi Kırım'ın içişlerini çok iyi bilmesinden ileri gelmekteydi. Kırım hanlarının azil ve tayinleri karışıklıklara sebep olacaktı. Han seçimi gerektiği zaman her biri kendini seçtirmek için çeşitli çarelere baş vuracaklar, hanlığa arzu duyanlardan birini de Rusya tutacak, bu kişinin han olabilmesi için gerekli kuvveti göndererek az zamanda Kırım'ı eline geçirebilecek, Osmanlı Devletinin buna büyük bir mukavemeti olamayacaktı²⁴. Rusya, hanlar arasında karışıklık çıkması için uygun zamanı beklemeğe başlamış ve bu, bir süre sonra kendini göstermiş, Kırım meselesinden dolayı Rusya ile yeniden savaş zorunluluğu doğmuş ve Canikli Hacı Ali Paşa ikinci defa Kırım seraskeri olmuştur ki buna ileride değineceğiz. Canikli Ali Paşa Kırım'dan döndükten sonra Osmanlı İmparatorluğunun idarî ve sosyal bozukluklarını ve bunların çarelerini anlatan bir risale yazmıştı. Bunu daha sonra yayınlıyacağız. Birinci Kırım seraskerliğinden sonra, Canikli Ali'ye daha başka görevler de verilmiştir. Örneğin eşkıyalık yapan Kalcioğlu Ömer ve arkadaşlarının yakalanması²⁵, İstanbul'a olan ev göçlerinin önlenmesi²⁶, asi leventlerin yakalanıp, cezalandırılmaları²⁷ ve daha pek çok görev Canikli Ali Paşa'ya verilmişti²⁸.

²² A. Cevdet, aynı eser, c. II, s. 4-5.

²³ A. Cevdet, aynı eser, c. II, s. 17, Halim Giray Sultan, Gülbin Hanan yahut Kırım Tarihi, İst. 1327, s. 192, Bursa Orhangazi Kütüphanesi. M. Nuri Paşa, Netayicü'l-vukuat, c. IV., s. 9.

²⁴ A. Cevdet, aynı eser, c. II, s. 5.

²⁵ İlk önce Canikli Ali bir yazı ve Trabzon Kadısı bir i'lamla Kalcioğlu Ömer ve arkadaşlarının şekavetlerini yazmışlar, bunun üzerine 1775 mayıs tarihli hükümden (Trabzon. 1933, Vr. 71-A, Vs. 2) başka, 1775 eylülde bu eşkıyaların ve taraftarlarının yakalanması, kimsenin bu eşkıyaları hizmetlerine almamaları emrolunmaktadır. Trabzon. 1933, Vr. 64-A.

²⁶ Trabzon. 1933, Vr. 64.

²⁷ Trabzon. 1933, Vr. 64, Vs. 1.

²⁸ 1775 temmuzunda Kırım'dan yükleriyle dönen gemilerin uğradıkları iske-

Canikli Ali Paşa, bunları yerine getirmek için bizzat kendisi hareket ettiği gibi, emrindekilere bu görevlerin ifası için buyrultular da yazmıştır. Esasen, valilerin pek çok görevi emirlerindeki adamlara buyrultular yazarak yaptırılmaları XVIII. yüzyılda çok gelişmişti. 1776 ağustosunda Canikli Ali bir buyrultu ile 1777 yılına ait Trabzon'un (kaza ve nahiyelerinin) avarız ve nüzul bedelini toplama görevini Şatır-zade İbrahim ve Ömer Ağalara emaneten vermiştir²⁹. Bu da bu ailenin ileride kuvvetlenerek devleti uğraştıran önemli âyanlardan biri olmasına sebep olacak olaylardan biri olmuştur. 1776 kasımında, 1777'ye ait olmak üzere Trabzon ve Gümüşhane Kalemî cizyesinin toplanması hususu için Canikli Ali'ye hüküm yazılmış, o da bu görevi Şatır-zadelere vermişti³⁰. Fakat, bu cizyeler toplanırken zulüm yapıldığı anlaşıldığından, durum Canikli Ali'ye Trabzon Kadısı ve âyanına (Trabzon ileri gelenlerine) bildirilmiş³¹, bunun üzerine Hacı Ali Paşa bir buyrultu yazarak bu zulmün önlenmesini istemiştir³².

1190-1193 (1776-1779) seneleri arasında Canikli Ali Paşa ve oğlu Battal Bey'e pek çok görevler verilmiştir. Bunları çeşitli arşiv vesikalarından takip etmek mümkündür. Ahkâm defterlerinde daha çok tımar, zeamet anlaşmazlıklarının halli, çeşitli zulümlerin, mal gasplarının önlenmesi konularını kapsayan pek çok hüküm vardır. Canikli Ali'ye de bu tarihler arasında, çeşitli eşkıyahların önlenmesi³³,

lelerde dışarıya zahire çıkarmadan zahirelerinin İstanbul'a gönderilmesi, Trabzon. 1933, Vr. 72-B, Vs. 2; 24 mart 1775'de Sinop iskelesinde yapılmakta olan iki kalyon için gerekli kerestelerin Trabzon ve Canik'ten kesilmesi, Başvekâlet Arşivi, Cevdet Bahriye. 8627, 1 aralık 1775'te Mehmet Han Mütevellisi Hacı Abdullah ile Şatır-zade arasındaki anlaşmazlığın incelenmesi, Trabzon. 1933, Vr. 77, Vs. 2, ile 1776 haziranının ortalarında Hacı Abdullah'ın, kanunsuz ve zorla müteveli olup, kendileri için vakfın içinde arsalar, binalar peyda edenler hakkındaki şikâyetinin doğru olup olmadığının incelenmesi, Trabzon. 1933, Vr. 47-A, Vs. 3, Trabzon sancağının eşkinci zeamet ve tımarlarının düzeni görevleri, Trabzon. 1933, Vr. 64, Vs. 1. verilmiştir.

²⁹ Trabzon. 1933, Vr. 76-B, Vs. 2, 3 Fotokopi:2.

³⁰ Trabzon. 1933, Vr. 75-B, Vs. 4.

³¹ Trabzon. 1933, Vr. 74-A, Vs. 1.

³² Trabzon. 1933, Vr. 74-A, Vs. 1.

³³ Bak. Erzurum Ahkâm Defteri: 6, Erzurum Valisi ve Kars Seraskeri Ali Paşa, Kuruçay kazası naibine yazılan, 1190 evâhir-i cemaziyelâhır (1776 temmuzu ortalarında) tarihli hükümde, Şehsuvaroğlu Osman Bey'in Kuruçay kazasında Yaylasu deresi denilen yerde çiftlik kurarak, kardeşi Salih ve Mustafa, aşiret-

umar, zeamet ve diğer anlaşmazlıklar konusunda pek çok hüküm yazılmıştır³⁴. Aynı şekilde malikâne olarak Karahisar-ı Şarkî hası voyvodası olan oğlu Kapıcıbaşı Battal Hüseyin Bey'e de pek çok hüküm yazılmış ve çeşitli görevleri yerine getirmesi emredilmiştir. Bu hükümler daha çok şekavetlerin, kişilerin kendi aralarında olan anlaşmazlıkların önlenmesini ihtiva etmektedir³⁵.

CANIKLI ALİ PAŞA'NIN KARS SERASKERLİĞİ:

Osmanlı devleti, Kaynarca barışından hemen sonra İran ve Irak'taki karışıklıkları halletmek için hazırlığa girişti. Her taraftan İran üzerine yürünülmesi düşünüldüğünden ve Kars kolundan gidecek ordu Azerbeycan'dan da geçeceğinden, Azerbeycan hanlarının Kerim Han'la anlaşıp anlaşamadıklarının bilinmesi gerekiyordu. Durum buradaki hanlara sorulduğunda, onlardan gelen mektuplarda, hanların önemlilerinden olan Revan Hanı Hüseyin Ali Han ve Hoy Hanı Ahmed ile Canikli Ali Paşa arasında mektuplaşmalarda da bunların Osmanlı Devletine dost oldukları anlaşılmıştır. Bu yazışmalarda Canikli Ali Paşa'nın çalışmasına lüzum kalmadan meselenin hallolunacağını Ergeli Han (Tiflis hanı) bizzat bildirmiş, her iki hanın mektupları Kars Seraskeri Canikli Ali Paşa³⁶ aracılığıyla İstanbul'a gönderilmiş, bunun üzerine devletçe fermanlar yazılarak eğer Azerbeycan'da Zend Kerim Han tarafından diğer hanlara zulüm

lere mensup bazı kimselerle 1180 (1766)'den beri kaza ve köylerden pek çok eşya ve mal zaptettiği, şekavetinin önlenmesi isteniyor. Aynı konu için 1776 aralık sonunda yazılan hüküme (s. 55), Erzurum Valisi Hacı Ali Paşa'ya 1779 ocak sonlarında yazılan diğer bir hükümde ise, Kuruçay, Kemah, Gerçeş, Eğin, Erzincan, Çemişkezek kazaları halkı memur oldukları maden hizmetini yerine getirdikleri halde, Ocaklı, Hinuslu, Kavathı, Karabali olmak üzere sayıları 6'yı bulan kazaları basan ekrad (Kürd) eşkıyasının madeni çalışmaz hale getirdikleri, Maden Emininin yetersiz olduğu yolundaki şikâyet üzere, şimdi bu havalide Kars seraskeri olarak sahası olması sebebiyle oradaki bey ve voyvodalarla temasa geçip eşkıyaları yakalaması emredilmiştir. Bkz. s. 192, v.b.

³⁴ Erzurum Ahkâm Defteri: 6, s. 98, Hük. 2, 3, 4 v.b..

³⁵ Erzurum Ahkâm Defteri: 6, s. 31, s. 129, s. 144, s. 162, Hük. 3, 4, 5, s. 191, Hük. 1.

³⁶ Ali Paşa icabında Azerbaycan'a askerle gitmek için Kars seraskeri tayin edildi, Enverî, Sadullah., *Tarih-i Enverî*, c. III, Vr. 84-A; Atf Ef. Ktph. No. 1829, M.K. Tarih-Coğrafya mikroflim. 348. Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, s. 184, İst. 1294; Karadenizli Kemal-*Trabzon Tarihi*, s. 76, Ankara. 1954., C. Dahiliye. 1923.

yapılır ve memleketin içişlerine karışılma olursa, Kars yöresi Seraskeri ve Trabzon Valisi Hacı Ali Paşa tarafından yardım olunacağı bildirilmişti³⁷.

Erzurum ve Trabzon Valisi, Kars Seraskeri Vezir Hacı Ali Paşa'ya, Kars ve Erzurum taraflarından gelen yazılardan, Revan, Hoy ve Azerbaycan'ın diğer hanlarına İran Vekili Zend Kerim'den kâğıtlar gelip, kendisine asker ve yardım bakımından bağlı olmaları istendiği, hanların Zend Kerim'e uymadıkları, Zend Kerim'e zorla bağlanmalarını için bir görevlinin buraya gitmesi gerektiği sonucuna varılmıştır³⁸. Bu görev Canikli Ali Paşa'ya verilmiştir. 13 nisan 1777'de Canikli Ali'ye İstanbul'dan mühimmat gönderildiği, bunlar Trabzon iskelesine geldiğinde, emin aracılığıyla hemen gemiden çıkarılıp, Trabzon gümrüğü mukata'ası maliyle değiştirildikten sonra, kira ile tutulan hayvanlara yüklenip acele Erzurum'a yollanması istendi³⁹. Canikli Ali'nin oğlu Battal Bey'den, 20 temmuz 1777'de İran seferleri sebebiyle Trabzon'dan Erzurum'a kadar bazı yerlerde birçok top kaldığı, bunların ortaya çıkarılıp, Sinop yahut Samsun kalesine getirilmesi istendi⁴⁰.

Canikli Ali Paşa'nın Kars Seraskeri olarak Azerbaycan meselesi için görevlendirilmesi fayda sağlamış, Zend Kerim Han'ın, muhtemelen hilesi olacağı düşünülerek, bu durumda Ali Paşa'ya maiyetindeki askerlerle ağır ağır Kars tarafına doğru gitmesi ve böylece etrafa korku vermesi de tembih edilmişti. Bundan sonra uzun bir süre Azerbaycan hanlarının Osmanlı Devletine zorluk çıkarmadığı görüldü.

Canikli Ali Paşa'nın Kırım seraskerliği ile Kars seraskerliği görevleri, Karadenizin ve orta Anadolu'nun, doğu Anadolu'nun geniş bir kısmında hüküm sürmesi, şımarmasına sebep olmuş, bu yüzden de İstanbul'a kendisi hakkında şikâyetler yağmaya başlamıştı. Bu konudan olarak, Amasya sancağı halkı, 1776 kasımında istida ile Canikli Ali Paşa ve oğulları ve taraftarlarının kendilerine eziyet ve zulüm yaptıklarından yakınmışlardır⁴¹. Gene, aynı ay içinde, Amasya halkı ikinci bir şikâyette daha bulunmuşlar, Canikli Ali'nin

³⁷ A. Cevdet, aynı eser, c. II, s. 49-51; Enverî, c. III, Vr. 83-B, 87-B.

³⁸ İ.H. Uzunçarşılı, aynı eser, s. 460-461.

³⁹ Trabzon. 1934, Vr. 65-B Fotokopi: 3.

⁴⁰ Trabzon. 1934, Vr. 68-A, Vs. 1.

⁴¹ Cevdet Zabtiye. 5061.

malikânesinin kaldırılmasını istemişlerdir. Bununla ilgili olarak bir telhis yazılmış, Leğen malikânesinin kaldırılması münasip görülmemiş ve oraya bir kassam tayin edilip, Ali Paşa'nın azarlanması cihetine gidilmiştir ⁴².

Görüldüğü üzere, edindiği mülk ve itibar yüzünden iyice şımaran Canikli Ali Paşa hakkında şikâyetler başlamıştı. Fakat Canikli Ali Paşa devlete lâzım olduğundan, bu yolda şikâyetlerin üzerinde şimdilik fazla durulmamakta ve kendisinin kuvvetinden istifade edilmek cihetine gidilmektedir. Örneğin, 1777 kasımında yazılan ve Erzurum Valisi Hacı Ali Paşa'ya hitap eden "hükm-ü şerif"^{te}, Küçük Mehmed, Mahmud ve taraftarlarından Kara Hacıoğlu Kara Mustafa, Keş Ahmedoğlu Mehmed, Yüncü Eğri, gulâmi Selman, Haseki Hacı Ahmed, gulâmi Osman ve diğerleri toplanarak mahkeme basıp, hâkim olan Hacı Mehmed, Müftü Seyyid Mehmed ile Hacıoğlu Ahmed ve oğlu Mustafa'yı öldürdükleri anlaşıldığından bu kişileri yakalama görevi Canikli Ali'ye verilmiştir ⁴³.

Azerbaycan meselesinin başarı ile sonuçlanmasından sonra Ali Paşa geriye çağırılmış, 1777'nin kasımında yazılan hükümde Kars yöresi seraskeri ve Erzurum, Trabzon Valisi, Canik Muhassılı Ali Paşa Canik'e geleceğinden, Kars Eyaleti, Kayseri sancağının da eklenmesi ile diğer Ali Paşa'ya verilmiştir ⁴⁴.

CANIKLI ALİ PAŞA'NIN 2. KIRIM SERASKERLİĞİ:

Devlet Giray'ın Afyonkarahisarî Ahmed Bey tarafından aldığı menşur ve teşrifat gereğince Kırım'ı idaresinde önceleri bir hadise çıkmadıysa da Rusya'nın savaş sırasında Kırım'da çevirdiği fesatlar ve bunun için kullandığı taraftarlar sayesinde büyük karışıklıkların çıkması gecikmedi. Devlet Giray aleyhinde bazı Kırımlılar ile karışıklıklar çıkaran Rusya, sonra onu korumak içinmiş gibi Kırım'a girince, Devlet Giray, İstanbul'a kaçmak zorunda kaldı. Rusya da kendi taraftarı Şahin Giray'ı han seçtirip, yanına bir Rus'u yaver bıraktı. Şahin Giray da bazı mirzaları Moskova'ya yolladı. Bunlar Rus elbiselerini giydiler. Bu olaylardan Kırım halkı ve İstanbul hiç memnun

⁴² İstanbul Başvekâlet Arşivi, Cevdet Dahiliye. 12500.

⁴³ Ankara Şr. Sc. 166, Vs. 242, Hükm-ü şerifin en sonunda "Mucibince el hac Ali Paşa hazretlerinin buyrultu üslupları varid olmuştur" denilmektedir.

⁴⁴ Cevdet Dahiliye. 4619.

değildi⁴⁵. Başından beri Şahin Giray'ı tutmayan hükümet, olaylar sırasında eşkiya olarak vasıflandırdığı Şahin Giray'ı, sonraları "Osmanlı kanına susamış köpek" olarak ilân edecekti⁴⁶.

Devlet Giray'ın İstanbul'a kaçıp durumu anlatmasından sonra, dört Tatar ile bir Rus da İstanbul'a gelip, Şahin Giray'ın Kırım hanlığına seçildiğini ve kendisine menşur ve teşrifat verilmesini istediler. Fakat, Osmanlı Devleti, Şahin Giray'ın hanlığını kabul etmeyip, III. Selim, Giray'ı Kırım'a han tayin etti. Rusya ise Kırım'da karışıklık çıkarmağa devam etti. Buna karşı Şahin Giray da Ruslara alet olmaktan ve onların istediği karışıklıkları çıkarmaktan çekinmedi. Rus büyükelçisi İstanbul'a geldiğinde serbestlik maddesinin, gerek Osmanlı Devleti, gerekse Kırımlılar tarafından istenmediği kendisine anlatılmış, kaldırılması teklif edilmiş⁴⁷, Rus elçisi de bunun halli için çalışacağını söylemişse de, aslında bunu vakit kazanmak, savaşa hazır duruma gelmek için söylemişti. Nitekim, Rusya'ya gittiğinde gerek Kırım civarında kaleler inşa etmek, gerekse Kırım'da karışıklıklar çıkarmakla Rusya, hazırlığını sürdürdü. Bu arada Osmanlı Devleti de hazırlıklarını tamamlamaktaydı⁴⁸. Rusya'ya her ne kadar Rus askerlerinin Kırım'dan çekilmesi, Şahin Giray'ın zorla Kırım'a han tayin olunmaması bildirilmişse de, Rusya bunlara kulak asmadığı gibi, Kırım gençlerine Rus şapka ve elbiselerini giydirip, askerini Kırımlılar arasında kışlattırmuştu. Kırım ve Koban halkından büyük bir halk topluluğu Kırım hanını kendilerinin seçmelerinin gerektiğini, Rus askerlerinin Kırım'dan çıkmasını Rus generaline bildirmişlerse de, Rus generali, Leh askerleriyle üzerlerine yürümüş, yapılan savaşta pek çok Kırımlı ölmüş, Kırım halkı, durumu İstanbul'a mahzarlarla bildirmişlerdi⁴⁹. Bu arada Osmanlıların han tayin ettiği Selim Giray, Ruslar tarafından Kırım'dan kovuldu⁵⁰. 1777 sonbaharında Anadolu'ya yazılan fermanlarda Kırım olayları etraflıca anlatılmaktadır⁵¹.

⁴⁵ A. Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. II, s. 65, İstanbul. 1303.

⁴⁶ Yorga, *Osmanlı Tarihi (1774-1912)* Çev. B. S. Baykal, s. 17, Ank. 1948.

⁴⁷ Yusuf Kâmil Paşa, *Tarih-i Siyasiye*, c. II, s. 206, M. Âmire, 1327.

⁴⁸ A. Cevdet, aynı eser, c. II, s. 66-68, İst. 1303.

⁴⁹ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. II, s. 68; Yusuf Kâmil Paşa, aynı eser, c. II, s. 197, Karadenizli Kemal, *Trabzon Tarihi*, s. 77-78, Ank. 1954.

⁵⁰ Yorga, aynı eser, s. 16-17.

⁵¹ Bunlardan bir tanesi de 1777 aralık ortalarında Anadolu'nun sağ kolundaki

Kırım'a giren Rus askerleri, Tatarların serbestlik maddesini bozmuşlar, han seçimine müdahale etmişler, hutbe ve sikkenin padişah adına olmasına riayet etmemişlerdir.

Otuz kırk bin kadar asker tertip eden Ruslar⁵², Şahin Giray'ın emrine on beş asker verip, Kırım'a iki taraftan girip anlaşmayı bozmuşlar, Kırım hanlığına zorla Şahin Giray'ı getirip, etraflarındakilere istedikleri tarzda mahzarlar yazdırmışlardır. Rusya'ya İstanbul'daki elçisi vasıtasıyla bu işlerin anlaşmalara aykırı olduğu bildirilip, askerlerini Kırım'dan çekmesi ve şartlara aykırı hareket etmemesi tekliflerine yanaştığı görülmemiştir. Bundan başka Taman ve Koban hanları da aynı tarzda Rus generalini uyarmışlarsa da bu, çok kötü netice vermiş ve pek çok Kırımlı, Ruslar tarafından öldürülmüştü. Bunun üzerine Kırımlılar, İstanbul'a "kanlı mahzarlar" yazarak hallerini belirtmişlerdi⁵³.

Bütün bunlar üzerine Osmanlı Devleti savaş hazırlıklarını hızlandırdı. Bu savaş için Osmanlı kamuoyu iyice hazırlandı. Savaş iki cephede olacaktı. Balkanlarda ve Kırım'da. Asker temini için Anadolu'nun üçer koluna yazılan fermanlarda, Rusya'nın anlaşmalara aykırı hareket ettiği, Kırım'da yapmış olduğu zararlar, Müslüman Kırım halkına edilen eziyetler iyice belirtilip, halkın Rusya aleyhine olan hislerinin kuvvetlendirilmesi cihetine gidildi.

görevlilere hitap eden fermandır. Sağ kolda belirtilen yerler şunlardır: Bursa, İzmir, Yalakabad, Gemlik veya Pazarköy, Mudanya, İdincik, Bandırma, Mihaliç, Yenişehir, Bursa, Gölpazarı, Lapseki, İne, Çal, Ezine, diğer Pazarköy, İvrindi, Biga, Bigadiç, Bayramiç, Balıkesir, Gelenbe, Tuzla, Kuşadası, Şile, Manisa, Bayındır, Menemen, Güzelhisar, Kuşderesi, Turgut(lu), Nazilli, Akşehir, Uşak, Konus, Denizli, Kadıköy, Karacasu, Bolvadin, Hamid, Birke, Menteşe, Muğla, Edremit, diğer Edremit, Ağros, Avşa, Urla, Barla, Eğridir, Kızılhisar, Alaiye, Isparta, Antalya, "nevâhi-i Alanya", Karaağaç, Bigadiç, Uluborlu, Balanborlu, Keçiborlu, Timürçi, Gördüs, Bergama, "nevâhi-i Bergama," Soma, Kırkağaç, Akhisar, Kirmasti, Sındırgı, Balya, Gebüs, Gönen. Bursa Arkeoloji Müzesi, Bursa Şr. Sc. No. 216/441, Vr. 155-156.

⁵² Ahmet Başlavî, *Rusya Seferleri* (6. kısım), Yazma eser, No. 121, Vr. 55. A, T.T.K. Yazma kısmı., Ankara Şr. Sc. No. 166, Vs. 279.

⁵³ Kırım ve Koban hanları bir yerde toplanıp, din ve şariat ile uyuşmayacak bu hareketlere karşı çıktıklarında, Rus generaline; Rus askerlerinin aralarına girmemesi, anlaşmalara aykırı hareket edilmemesi, han seçiminin kendi isteklerine göre olması, Rus askerlerinin çekilip gitmesini söylemişler ve "Biz Şahin Giray'ı hanlığa kabul etmeyiz, içimizden çık ve git. Bizi kendi halimize terk eyle" demişlerse de, Rus generalinin hücumu ile çoğu telef olmuştur: Çeşitli siciller.

Canik Muhassılı ve Trabzon Valisi Canikli Hacı Ali Paşa ikinci defa Kırım'a serasker tayin olundu. Donanma gemilerinden beş tanesi tam olarak hazırlanacaktı. Sivas ve Trabzon Valisi, Canik Muhassılı Hacı Ali Paşa yedi sekiz bin asker toplayarak, ⁵⁴, Kırım'a hareket edecekti. Bu askerlerin sayısı kazaların büyüklük ve küçüklüklerine göre artıp çoğalmaktaydı ⁵⁵.

İsmail için Abdi Paşa, Kırım için ise Canikli Ali Paşa serasker tayin olunmuşlardı. Anadolu'nun sağ ve orta kolundan toplanacak askerler Abdi Paşa'nın, sol kolun tamamı ile orta kolun bir kısmından toplanacak olanlar da Kırım Seraskeri Canikli Ali Paşa emrine gönderileceklerdi. Ayrıca, askerden başka deve, zahire tedariki gibi hususlar da istenmekteydi. Develer ile Kırım ve İsmail taraflarındaki toplar ve top arabaları çekilecekti. Bunların sağlanması için 1777 sonbaharı boyunca devamlı fermanlar yazılmış, istenilenlerin bir an önce yerlerine gönderilmeleri istenmişse de, tam olarak sağlanması mümkün olamamıştı. Bu şekilde istenilen asker, gereç ve zahirenin kolayca sağlanamadığını, Bursa'ya gönderilen fermanlardan anlamaktayız ⁵⁶.

Anadolu'ya asker ve zahire sağlanması hususu ile ilgili olarak 1777'de yazılan fermanlarda, evvelce anlattığımız, Rusların Kırım'a girerek Tatarları öldürdükleri, şeriata elvermeyecek zulümler yaptıkları hususları, 1778'de yazılan fermanlarda da tekrarlanmıştır. Askerlerin getirilmesi için turnacıbaşılar ve turnacılar görevlendirilmiş, asker sevki için Anadolu'ya devamlı yazılar yazılmıştır. 1778 ocağında ⁵⁷ yazılanlar buna örnektir.

⁵⁴ Ahmet Başlavî, *Rusya Seferleri* (6. kısım), tb Yazma eser, No. 121, Vr. 55-B.,

⁵⁵ Bursa Şr. Sc. No. 216/441, Vr. 155-156.

⁵⁶ İsmail için Hüdevendigâr Sancağındaki kazalardan aralık başlarında ücretleri ödenmek şartıyla 200 deve istenmişti. Bursa Şr. Sc. 216/441 Vr. 153-A-B. Asker için bkz. Bursa, B. 216/441, Vr. 154-A., B. 216/441 Vr. 150-B. Vr. 149-A. Gazi Hasan Paşa'nın ihtiyacı olan kalyonlar için bkz. Vr. 149-A. İsmail Seraskeri Abdi Paşa için Anadolu'nun orta ve bazen sol kolundaki kazalardan. Ankara. Şr. Sc. 166, Vs. 253.

⁵⁷ Kayseri Şr. Sc. 159, s. 46, no. 2, s. 47, No. 2, Ankara Şr. Sc. 166, Vs. 279. Bursa Şr. Sc. 216/441, Vr. 150-A. Canikli Ali Paşa için Tozlucak ve ona bağlı yerlerden, Sivas kazasında bulunan memlâha-i cedid mukata'ası akçelerinden beş yüz asker yazılacaktı. Sivas Şr. Sc. No. 1, s. 23, No. 1, s. 24.

1191 zilkadesinin ortalarında (1777 aralık ortaları) yazılıp, 29 muharrem 1192 (28 şubat 1778)'de sicile kaydolunan, Sivas, Trabzon Valisi ve Kırım yöresi Seraskeri Vezir Hacı Ali Paşa'ya hitap eden fermanında, bundan önce dergâh-ı mu'allâ kapıcıbaşlarından Hacı Hasan vasıtasıyla Sivas eyaletinden satın alınması istenen zahirelerin Faş, Sohum, Soğucak kaleleri için 20.000 kileden 30.000 kileye yükseltilerek toplanması ve Canikli Ali Paşa'nın oğlu Battal Bey'e gönderilmesi istenmiştir⁵⁸. Aynı fermanında, Sivas eyaletinin Ali Paşa'ya, ayrıca Kastamonu'nun da gene kendisine "bervech-i malikâne" verildiği, Sivas eyaleti, Kastamonu, Canik, Karahisar-ı Şarkî ile Bolu sancağının sahil kazalarında olan yeniçerilerden ve savaşta yarar kişilerden 40.000 kişinin toplanması isteniyordu⁵⁹. 25 rebiyül-âhur 1191 (4 haziran 1777)'de yazılan ve 29 muharrem 1192' (28 Şubat 1778)'de Ali Paşa'nın Sivas kadısına yazdığı buyrultuda bu hususların bahardan önce yerine getirilmesi üzerinde durulmaktaydı⁶⁰. Bu arada, Sivas Valisi Ali Paşa, 15 zilkade 1191 (15 aralık 1777)'de, Türkmen-Yeniil hassından deve istemiş⁶¹, fakat, daha sonra yazılan bir fermanın da anladığımızı göre bu develerin sağlanamamış olduğunu gerek bu ferman⁶², gerekse Sivas Valisi Ali Paşa'nın 28 şubat 1778 tarihli Sivas kadısı ve burada görevli kadı ve naiplere yazdığı buyrultu apaçık ortaya koymaktadır⁶³.

1778 ocağı sonlarında, sadrazamın, Zareli-zade Abdullah Paşa'ya yazdığı mektupta, üzerinde olan Çorum sancağı bu sefer Kırım Seraskeri Vezir Hacı Ali Paşa'nın kardeşi Süleyman Paşa-zade Mehmed Bey'e "rütbe-i mirmirâni" ile verilmiştir. Ayrıca, Zareli-zade geçmiş hizmetlerinden dolayı övülmüş ve 500 süvari askeri ve kapı halkını İsmail seraskeri için yazması, eğer şimdiye kadar yazılmamışsa, acele tertip olunması, ulûfe ve bahşişlerinin devlet hazinesinden ödenmesi konusunda da durulmuştur⁶⁴. Daha sonra, 40.000 askerle ve Gazi Hasan Paşa (Kaptan-ı derya)'nın donanması ile hareket etme emri Canikli Ali Paşa'ya da yazılmış⁶⁵ ve Canikli

⁵⁸ Sivas Şr. Sc. 1, s. 30-31-32.

⁵⁹ Sivas 1., s. 30-31-32.

⁶⁰ Sivas 1., s. 32-33.

⁶¹ Sivas 1. s. 33-34.

⁶² Sivas 1, s. 36.

⁶³ Sivas 1, s. 37.

⁶⁴ Sivas. 1, s. 38.

⁶⁵ Sivas. 1, s. 39.

Ali Paşa buyrultu ile durumu Sivas ve kazalarına, Divriği sancağına, Arapkir ve Eğin, Darende'ye yazmıştı ⁶⁶.

Bu tedarikler esnasında birçok suiistimaller de olmuyor değildi. Örneğin, Sivas Alaybeyi Sarı-zade Mehmed Emin açgözlülüğünden, eyalet askerinin mallarını zorla zaptetmekte, bayrağındaki zeamet ve tımarları yok olarak göstermekte, ölenlerin “terekeleri”ni zorla almakta, satmakta, çeşitli zulümler yapmaktaydı. Bu yüzden görevinden alınmış, yeniden bu görevi elde etmemesi için Canikli Ali'ye sıkı sıkı tembihte bulunulmuştu ⁶⁷. Ali Paşa bu konuyla ilgili olarak Sivas kadısına ve Sivas'taki görevlilere buyrultu dahi yazmıştı ⁶⁸. Şubat'ta İsmail yöresi için asker istenirken ⁶⁹, gene aynı ayın son günlerinde, Sivas, Trabzon Valisi, Kırım Seraskeri Hacı Ali Paşa'ya yazılan fermanla, dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından Hacı Hasan tarafından Faş, Sohum, Soğucak kaleleri için yirmi bin kile hintanın otuz bin kileye çıkarılarak, oğlu Battal Bey vasıtasıyla gönderilmesi, Bolu, Kastamonu, Afyon, Canik sancakları ile Sivas Eyaletinden ve Anadolu'nun sol tarafındaki kazalardan Turnacıbaşı Hacı Mustafa vasıtasıyla de gerekli askerinin tertibi istenmektedir ⁷⁰. Kırım Seraskeri Vezir Hacı Ali Paşa'nın yazdığı tahriratı üzerine on bin seçkin askeri toplayıp, Soğucak kalesini kuşatmak şartıyla Mehmed Mikdad Bey'e “rütbe-yi vâlâ-yı vezâret” verilmesi uygun görülmüştür ⁷¹.

1778 mart'ı başlarında Kayseri Sancağı Mutasarrıfı olan ve Kırım seraskerine Anadolu taraflarından toplanacak askeri getirmekle görevli sürücü Vezir Hacı Ali Paşa'ya yazılan ve hassa silâhşörlerinden Halil Paşa-zade Hacı Mustafa ile gönderilen “emr-i şerif” te, Rusya'nın daha önce belirttiğimiz, Kırım'da yaptığı zararlar anlatılmakta, Tatar'ı kendi halinde bırakma tekliflerinin bir işe yaramadığı, Tatarlara yardım için halen Sivas ve Trabzon Valisi olan Vezir Canikli Hacı Ali Paşa'nın, Sivas eyaleti, Karahisar-ı Şarki, Canik, Kastamonu sancaklarından, Trabzon eyaletinden, Bolu sancağı sahil kazalarından askerler toplayarak, on bin piyade yazması

⁶⁶ Sivas. 1, s. 39-40 Hük. 2.

⁶⁷ Sivas Şr. Sc. 1. s. 40.

⁶⁸ Sivas. 1., s. 41.

⁶⁹ Kayseri. 159. s. 14, Ankara. 166, Vs. 291, Kayseri Şr Sc. 159, s. 7, s. 31.

⁷⁰ Sivas Şr. Sc. No. 1. s. 30.

⁷¹ Sadullah Enveri, *Enveri Tarihi*, Atıf Ef. Ktb. Vr. 125. B, 126-A, İst. 1829, Millî küt. M.F.A. No. 298, A. Cevdet, aynı eser, c. III, s. 70-73.

ve kırk bin asker tertipleyerek Kırım'a hareket ve Tatar halkına yardım için Kırım tarafı seraskerliği "uhde-i ehliyetine ihale ve tefvîz" olduğu, Kaptan-ı derya Vezir Gazi Hasan Paşa'nın da denizden beraber hareket edeceği bildirilmiştir. Bunun için gerekli görevlilere ferman ve buyrultular gönderilmiştir⁷².

Kırım seraskerliğinin gene Canikli Ali Paşa'ya verilmesinin sebebi, onun Kırım'la önceden ilişkisi olmuş bulunması, Kırım hanlarını tanıması ve onlarla olan dostluğunun öneminin büyüklüğüdür.

Kayseri Mutasarrıfı Hacı Ali Paşa sürücü olarak hem Rumeli, hem de Kırım tarafı için asker toplamaktaydı. Hacı Ali Paşa, Ankara görevlilerine mart ayında yazdığı buyrultuda kendisinin Kırım Seraskeri Hacı Ali Paşa emrine asker getirmekle görevli olduğu, Rumeli için 250 beygir toplanıp, kethüdası ile geriden gelmesini istemekteydi⁷³. Gene mart ayında çeşitli yerlerdeki görevlilerden asker istenmeğe devam olunmaktaydı⁷⁴.

14 rebiyülâhır 1192 (13 mayıs 1778)'de, Kırım askeri için gerekli zahirelerin sağlanması ile⁷⁵, askerin malzemesinin nakli için 400 devenin toplanması ilk planda yapılacak işlerdi⁷⁶.

Canikli Ali'nin "İstabl-ı Âmire" için gerekli develerin Sivas Eyaletinden sağlanabileceği yolundaki bir yazısı üzerine, bu develer buradan istenmiş, lâkin Sivas eyaletinde deve bulunmadığından başka, daha önce 1174 (1760-61)'te, Cabbar-zadelerden Ahmed Paşa vasıtasıyla, gene kazalardan gerekli devenin bedelinin toplanması Sivas mütesellimine havale olmuş, 1778'de bu görev Cabbar-zade Mustafa'ya verilmişti⁷⁷. 17 recep 1192 (12 ağustos 1778)'de askere zahire toplanırken halka eziyet edilmemesi konusunda titizlikle durulduğu⁷⁸ ve böylece her savaş sırasında Anadolu'dan edinilen

⁷² Fermanda Sivas, Afyon, Canik, Trabzon, Kastamonu, Bolu sahil kazalarına sert ve açık buyrultuların da yollandığı yazılmaktadır. Ankara Etnografya Müzesi, Kayseri Şr. Sc. No. 159, s. 26. Ankara. 166, Vs. 294, Sivas. I, s. 39.

⁷³ Ankara Şr. Sc. 166, Vs. 311.

⁷⁴ Larende, Niğde, Bor, Develi, Karahisar-ı Sahip, Yahyalı, Develi, İncesu, Nevşehir, Ürgüp, Kayseri, Aksaray, Mucur, Eyübeli'nden, Kayseri. 159, s. 38. 48. Bir diğerinde de, Anadolu'nun bazen orta ve bazen sol kolundaki görevlilerinden istenmekteydi, Ankara. 166, Vs. 305., kayseri 159, s. 31

⁷⁵ Sivas. I, s. 58.

⁷⁶ Sivas. I, s. 59.

⁷⁷ Sivas. I, s. 61.

⁷⁸ Sivas. I, s. 71.

haksız kazançların ve halkın perişanlığının önünün alınmak istendiğini görmekteyiz.

10 ağustos 1778'de asker donanma ile Kırım tarafına hareket etmiş, devlet artık Rusya'nın harbe gireceğini iyice anlamıştı⁷⁹. Bunun üzerine, Canikli Ali'nin yazısı da göz önünde tutularak, Sivas eyaletinden istenen develerin bulunmadığı belli olduğundan, 1000 devenin Cabbar-zade Mustafa Bey vasıtasıyla Memalu Türkmenlerinden ve diğer aşiret ve kabilelerden satın alınması daha uygun bulundu⁸⁰. Kırım'a, Gazi Hasan Paşa ile hareket eden Canikli Ali Paşa'ya acele asker gönderilmesi için gerek Sivas mütesellimine, gerekse asker sürücüsü Seyyid Osman'a⁸¹ zahire temini için Sivas Mübayaacısı Hacı Hasan'a acele hareket etmeleri için fermanlar yazılmıştı⁸². Canikli Ali Paşa'nın askerleri için gerekli zahireler eskiden beri savaş ve diğer zamanlarda görüldüğü üzere kazaların büyüklükleri veya küçüklüklerine göre, az veya çok olarak toplanmaktaydı⁸³. Az önce bahsettiğimiz üzere bu toplamalarda yolsuzluklar olağandı. Devlet zaman zaman bunu incelettirmektedir. Örneğin, Canikli Ali için ferman olunan 100.000 kile İstanbul'u hinta (buğday) ve 150.000 kile İstanbul'u arpanın Bozok sancağı ve Tokat kazasından başka kazalardan ne kadarının toplandığının, ne kadarının toplanmadığının öğrenilmesi için teşebbüse geçmişti⁸⁴. Savaşa hareket edildiği halde, gerek savaş yerinde, gerekse gelecek asker için malzeme toplanmağa devam olunması bu savaşa devletin prestij ve diğer yönlerden ne kadar önem verdiğini ortaya koymaktadır.

Donanma Kırım'a hareket ettiğinden artık İsmail tarafına daha çok önem verilmeğe başlandı. İsmail tarafına asker, zahire, mühimmat temini ve nakli konularındaki fermanlar sık sık tekrarlanmıştır⁸⁵. İsmail yöresine asker temini için sağ koldaki kaza görevlilerine yazılan bir diğer fermanla, ayrıca, âyanların da asker konusunda serdengeçti ağası tayini için yardımda bulunmaları istenmiştir⁸⁶.

⁷⁹ Sivas. 1, s. 74.

⁸⁰ Sivas. 1, s. 74.

⁸¹ Sivas. 1, s. 76.

⁸² Sivas. 1, s. 78.

⁸³ Sivas. 1, s. 91.

⁸⁴ Sivas. 1, s. 148.

⁸⁵ İsmail yöresi için sağ koldan, Hüdavendigâr sancağından 150, Bursa kazasından 100 deve. Bursa Şr. Sc. 215/440, Vr. 5. A-B, (30 kasım 1778).

⁸⁶ Askerleri sağ koldan getirecek başbuğların seçimi hâkimlere ve âyanlara

Hacı Ali Paşa ve Kaptan-ı derya Gazi Hasan Paşa Kırım önlerine geldiler. Avlitya (Sivastopol) limanı önüne demir atıldı. Şahin Giray ve beş on Rusyalı, Avlitya (Sivastopol) yakınlarında demirleyen birkaç geminin başbuğu olan Mehmed Ağa'ya mektup yazarak Rusya'nın iyi niyetli olduğu, barışı bozacak hareket yapmayacağı, Kırım meselesi halloluncaya kadar Sivastopol'da bir kaptanın kalması, diğerlerinin gitmesi, limanın beş bin askerle zaptedilir bir yer olmasına rağmen, Rusya'nın burada tahkimat kurması sebebiyle kırk bin asker, otuz kırk gemi ile artık zaptının güç ve Kırım'a girmenin çok zor olacağı belirtildi. Buna karşılık İstanbul, yerinin önemli olması sebebiyle bu limanın alınmasını istiyordu. Bunun için Canikli Ali Paşa'ya haber gönderildi. Fakat, Canikli Ali Paşa, İstanbul'a yazdığı cevapta, Rusların Kırım kalelerinde tahkimat yaptıklarını, Sivastopol boğazının çok dar olduğunu, donanmanın bu durumda kendisini koruyamayacağını, eğer karaya çıkılabilecek olsa bile deve, araba gibi taşıtlar olmadığından ilerlemenin gerçekleştirilemeyeceğini bildirdi. İstanbul'da yapılan toplantıda durum tartışıldı, hücum etmenin faydaları olduğu gibi, zararları da görüldüğünden limana hücumdan vazgeçildi. Fakat, Kırım konusunda halk çok şartlandırılmıştı. Bunun için hiç olmazsa Kırım halkı donanmanın gelmesinden dolayı ümitlendiğinden, hiç bir şey yapmadan dönmek doğru olmayacaktı. Rusya ile her iki tarafta savaşa tutuşulması fikri ise şartlara göre başarı sağlayamayacaktı. İsmail tarafındaki askerlerin çoğu "nefir-i âm" dan kurulu dağınık askerlerdi. Bu yüzden yalnız Kırım tarafından bazı teşebbüslere girişildi.

Kendilerine uygun bir yerleşme yeri seçen Serasker Canikli Ali Paşa ile Kaptan-ı derya Gazi Hasan Paşa, Rus generaline mektuplar yazarak Kırım'ı savaşız terketmelerini bildirdiler. Bunda, Rusya'nın, Tatar'ın isteği üzerine gelmiş olma iddiası yanlış olup, eğer böyle olsaydı, Kırım Tatarları, Taman ve Koban halkı, sultanları, kabileleri, Rusya ve Şahin Giray'ı şikâyet etmezlerdi denilmekteydi. Rusya mektubu getirenleri kırk gün karantinada tutarak vakit kazanmış, gemiye su alındığı takdirde savaşa sebep olunacağını beyan

yüklenmişti. Bursa. 215/440, Vr. 4. B. Ayrıca, "mübaşir geldiğinde kazanızda serdengeçdi ağalığına şayan kimse yoktur deyu âhar güne illet olunmak i'lâm olunur ise evvel emirde hâkim ve âyanın" cezalandırılacağı bildirilmişti. Bursa. B. 215/440, Vr. 7. A.

etmiştir. Devlet evvelce de belirttiğimiz üzere savaş konusunda müte-redditti. Fakat, Serasker Canikli Ali Paşa ve Gazi Hasan Paşa'ya yazılan fermana, Kırım'a veya Taman'a geçip, Rusya tarafından hücum olmazsa bu yerlerde ordugâh kurulması, Rusya'dan karşı koyma olursa, suç Rusya'ya ait olacağından savaşa girmeleri isten-miştir. Bu sırada deniz mevsimi geçer gibi olmuştu. Donanma ile, Soğucak önlerine gelindi. Kefe'de Rus donanmasına rastlandı, Rus donanması dostça karşılandı. Kefe'de asker çıkarılacak yer aranırken, Rusya Kırım'a asker çıkardığından, Canikli Serasker Ali Paşa ve Kaptan-ı derya Gazi Hasan Paşa tarafından Rus generaline haber göndermek icap etti. Bu sırada sonbahar mevsiminin başlaması ve fırtınaların çıkması ihtimalinden dolayı 1778 eylülünde Kaptan Paşa'nın İstanbul'a, Kırım Seraskeri Canikli Ali Paşa'nın Canik'e avdeti istenmiş, bunun üzerine eylülde donanma Sinop'a hareketle 12 ekim 1778'de İstanbul boğazına geldi⁸⁷.

Rusya ile anlaşma yoluna gidilerek, savaş yapılmadan mesele barış yoluyla halledilmiş olduğundan, 1778 kışında Hüdavendigâr (Bursa) sancağından istenen deve, beygir ve diğerlerinin affi hususu, bunlar için halktan toplanan paranın geriye iadesi cihetine gidilmiştir⁸⁸.

Kırım'ı kurtarmak teşebbüsü, bir netice vermeden, bir sürü mas-raf yapılmasına karşılık, Ruslarla savaş yapılmadan sonuçlanmış ve Canikli Ali Paşa geri dönmüştür. Bundan sonra Ruslar Kırım'ın iç-işlerine daha çok karışmışlar ve Kırım 1783 senesinde Ruslar tara-fından kesinlikle işgal edilmiş, 9 ocak 1784'te Kırım'ın Ruslara ter-kedildiğine dair de bir senet Osmanlı Devleti tarafından Ruslara verilmiş, böylece Kırım tamamen elden çıkmıştır⁸⁹.

CANIKLI ALI PAŞA / CABBAR-ZADE MUSTAFA ÇATIŞMASI:

Kendisine Kırım seraskerliği verilen Canikli Ali Paşa'dan çok şey beklenmiş, oğluna dahi vezirlik verilmiş ise de, sekiz bin askeri

⁸⁷ Ahmed, Cevdet. *Cevdet Tarihi*, c. II, s. 84-87, İstanbul. 1303.

⁸⁸ Ferman; Bursa, Yenişehir, Hüdavendigâr'daki kaza kadılarına yazılmıştır. Bunda "gerek deve ve gerek bargir ve sâ'ir mekâri bedelleri cümleten af, âyan elinde olanların akçelerinin halka geriye verilmesi" emrolunmaktaydı. 28 mart 1779, Bursa, Şr. Sc. B. 215/440, Vr. 14. A.

⁸⁹ Kırım'ın elimizden çıkışı hakkında fazla bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzun-çarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV, (Kısım: I), s. 450, vb., Ankara. 1956.

Kırım'a sevki sırasında gereği gibi çalışmadığı, askerin giyim kuşamını da bahane ederek halktan birçok akçeler aldığı sabit olmuştu⁹⁰. Erim, Terme, Akçay civarındaki kazalar halkı da Canikli Ali Paşa'nın kendilerinden fazla kendir almalarından yakınmaktaydılar⁹¹. Ayrıca, Canikli Ali'nin dergâh-ı âlî kapıcıbaşlarından Bozoklu Cabbarzade Mustafa ile bozuşması da hoş karşılanmamış, daha doğrusu kendisini ortadan kaldırmak isteyen devlet, bu durumdan faydalanmak cihetine gitmiş ve kendisini ortadan kaldırmak için Cabbarzade Mustafa ile anlaşmak ve böylece hareketlerinden hoşlanmadığı Canikli Ali Paşa'yı ortadan kaldırmak yolunu tutmuştur.

Devletin Canikli Ali Paşa hakkındaki düşünceleri özetle şöyledir: Canik muhassılı iken çeşitli rütbelere verilen Canikli Ali, bu kadar itibara kanaat etmemiş, beyliği sırasında hıyaneti görülmüş, sonra suçunu affettirir düşüncesi ile başka görevler verilmişse de, kendisinde pek çok hazine ve malzeme olduğu halde bir hizmet gösterememiştir. Ayrıca, Cabbarzade ile düşmanlığını bahane ederek devlete karşı gelmiştir. Cabbarzade'nin üzerine yürümesinden, haydutça hareketlerinden dolayı kendisine pek çok defa yazılar yazılmış, düşmanlığa son vermesi istenmiş, fakat, bunlara kulak asmamıştır. Bundan başka kendisine verilmiş olan eyalet ve sancaklardaki halka "hilâf-ı şer'i şerif" çeşitli zulümleri görülmüştür⁹².

XVIII. yüzyılda devlet, hoşlanmadığı isyankâr kimseleri kendisi cezalandıramadığından, onun başka mütegalibe ile çekişmesinden faydalanmakta, diğerini tutmakla isyanı bastırmak cihetine gitmekteydi. Canikli Ali Paşa daha Kırım savaşı için yapılan hazırlıklar sırasında, bu sefere serasker tayin edilmiş, fakat, sekiz on bin asker toplanması emrini tam yerine getirmemiş, kendisinin asker toplayacak durumda olmadığını, devletten, bununla ilgili olarak kendisine ulufe ve bahşış verilmediğini ileri sürmüş olması hoş karşılanmamıştı. Ayrıca, halktan asker donatımı için ağır vergiler alması, hazinesini artırması, yolsuz hareketlerinden başka biriydi⁹³.

Kırım savaşından sonra müstakil hareketleri ise hiç beğenilmiyordu. Bu yüzden, devlet 1779 yılında Canikli Ali Paşa/Cabbar-

⁹⁰ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. II, s. 104, İstanbul. 1304.

⁹¹ Cevdet Dahiliye. 8380.

⁹² Bu hususlar Trabzon Mütesellimi Hafız Mehmed'e yazılan hükümde mevcuttur. Bkz. Trabzon Şr. Sc. No. 1935, s. 72, Vs. 1. 1779 eylül sonu.

⁹³ İstanbul Başvekâlet Arşivi, Mühimme. 178, s. 27.

zade Mustafa çatışmasını, Ali Paşa'nın devlete karşı isyanı olarak değerlendirdi⁹⁴.

1779 mart'ının ortalarında, malikâne olarak Bozok sancağına mutasarrıf olan ve Yeniil Voyvodası bulunan Cabbar-zade Mustafa'ya yazılan hükümde Canikli Ali Paşa'dan niçin memnun olunmadığı da açıklanmaktadır. Bu hükümde Trabzon Valisi Canikli Ali Paşa denilen hayduttan devlete bir fayda gelir düşüncesiyle vezirlik verilip herkese yapılmayan ikramlar yapıldığı, on sekiz yaşındaki oğlu Mikdad'a vezirlik ve eyalet verildiği, kendisinin Kırım'a serasker tayin edildiği belirtiliyor. Aynı hükümde, Canikli Ali'nin askerinin ulufe ve bahşişlerini, zahirelerini peşin ödemeyip, Kırım'a göndermediği, Gazi Hasan Paşa ile beraber gönderilen donanmayı Samsun'da mevsimin geçmesine kadar bekletip, otuz gün sonra Kefe'ye gelip, savaş yapmaksızın geriye döndüğü, padişaha yazdığı yazılarda tahammül olunmayacak şeylerden bahsettiği ileri sürülmüştür⁹⁵.

Canikli Ali Paşa Kırım'dan döndükten sonra halka pek çok eziyet ettiği gibi, bir sürü malı zorla zaptetmiş, ayrıca, Cabbar-zade için "Ya cabbar oğlunu idam idesiz, veyahud ben üzerine varub izâle iderim" diye yazı yazmıştır. Devlet, kendisini her ne kadar uyarılmış ve hareketinin doğru olmadığını bildirmişse de "Devlet ile işim yoktur, istediğimi işlerim ve nice memleket harap iderim" diyerek isyanını ortaya koymuştur. Bunun üzerine Bozoklu Cabbar-zade Mustafa'ya bütün bu durumlar hükümde anlatılmış, artık Canikli Ali Paşa'nın, isyanından dolayı başının kesilmesi şart olduğundan, başının İstanbul'a gönderilmesi, bu iş için kendisinin görevli olduğu Bozok ve havalisinin askerini toplayarak üzerine yürünmesi istenmiştir⁹⁶. Canikli Ali'nin "şer'an ve kanûnen" idamına karar verildikten sonra, gerek vezirliği, gerekse üzerindeki eyalet ve sancakların kaldırılması, mallarının alınması, kendisine taraftar olanlardan etrafa zarar vermeyeceklerin affı, bundan sonra gayretsiz olan, eşkıya ile beraber hareket edenlerin cezalandırılması cihetine gidilmiştir. Bu işle Cabbar-zade görevlendirilmiş, Canikli Ali'den alınan eyalet ve sancaklar gerekli kişilere verilmiştir⁹⁷.

⁹⁴ Sadullah Enveri, *Enveri Tarihi*, c. IV, Varak. 200-201.

⁹⁵ Mühimme. 178, s. 37, Trabzon Şr. Sc. 1935, s. 72., Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. II, s. 105, İst. 1303.

⁹⁶ İstanbul Başvekâlet Arşivi, Mühimme. 178, s. 35, 36, 37.

⁹⁷ Trabzon. 1935, s. 72, 73-A Fotokopi: 4 Trabzon Şr. Sc. 1935 Vr. 63-A, Vs. 2.

İsyanından dolayı rütbeleri geriye alınan, malikâne olarak üzerinde bulunan Amasya sancağı, mirmirandan Amasyalı Hüseyin Paşa ve Trabzon Eyaleti Köstendil Mutasarrıfı Vezir Çerkez Hasan Paşa'ya; Trabzon mütesellimliği, Gümüşhane Emni Hafız Mehmed'e⁹⁸; Kastamonu mütesellimliği, Ünye sakinlerinden Altıkulaç-zade Hacı Hüseyin'e verilmiştir. Cabbar-zade'ye, Sivas Valisi Vezir İzzet Mehmed Paşa, Tokat ve Niksar'a doğru hareket ederek yardım edecek, Ali Paşa'ya taraftar olanlar cezalandırılacaktı. Ayrıca, Amasya mutasarrıfı, Kastamonu, Trabzon mütesellimleri, Erzurumlu Bilanlıoğlu Halil'e, Canikli Ali'nin oğlu Mikdat Paşa'nın yakalanması ve hapsedilmesi ve Develi, Yahyalı, Karahisar, İncesu askerlerini yönetmek işi de Bozoklu Cabbar-zade Mustafa'ya verilmişti⁹⁹. Sivas Valisi eski vezirlerden İzzet Mehmed Paşa'ya 1779 mart'ının ortalarında yazılan hükümde de, Hacı Ali Paşa'nın az önce belirttiğimiz kötülüklerinden bahsedilmekte, yakalanması için Bozok mutasarrıfı ve Yeniil Voyvodası Cabbar-zade'nin görevlendirildiği, kendisine yardımcı olunması ve Canikli Ali Paşa'ya yardım edenlerin yakalanması tekrarlanmaktadır¹⁰⁰. Gene mart ayında Sivas Valisi İzzet Mehmed Paşa ve Sivas eyaletindeki sancak alaybeylerine yazılan hükümde, Canik muhassılı Ali Paşa'nın üzerine Cabbar-zade Mustafa Bey'in memur olduğu, Canikli Ali'nin teslim olmak yerine muharebeye cesaret etmesinden asker ile Cabbar-zade'ye yardım edilmesi ve gene Sivas Valisi İzzet Mehmed Paşa'ya hitap eden başka bir hükümde de şaki Canikli Ali Paşa'yı yakalamağa memur olan Cabbar-zade'ye yardım edilmesi tekrarlanmaktadır¹⁰¹.

Canikli Ali Paşa'nın zararları ve şekaveti çok arttığından "tertîb-i cezâsına" memur olan dergâh-ı mu'allâ kapıcıbaşlarından Bozok Mutasarrıfı ve Yeniil Voyvodası Cabbar-zade'ye, dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından Karadeniz'in Anadolu sahilindeki zahireleri getirmeğe memur olan Osman'ın da yardım etmesi için hüküm yazılmıştır. Bu hükümden anladığımızı göre Bolu, Kastamonu, Canik, Trabzon sancakları içindeki kadı ve naiplerden de Canikli Ali'nin yakalanması için gerekli titizliğin gösterilmesi istenmiştir¹⁰².

⁹⁸ Mühimme. 178, s. 37., Trabzon. 1935, s. 72 73, Vs. 1 Fotokopi: 4.

⁹⁹ Mühimme. 178, s. 37, Hük. 1.

¹⁰⁰ Müh. 178, s. 37, Hüküm. 2.

¹⁰¹ Müh. 178, s. 38.

¹⁰² Müh. 178, s. 39.

Ali Paşa'nın oğlu Mikdad'ın da vezirliği kaldırılmış, üzerindeki mukataaların, öşürlerin geriye alınması cihetine gidilmişti¹⁰³. Bu hususa mübaşir tayin olunan Numan Paşa-zade Abdurrahman'a Trabzon müteselliminin yardım etmesi hususu 26 Eylül 1779'da bildirilmişti¹⁰⁴.

Canikli Ali Paşa'nın ve akrabalarının pek çok mal ve mülkü mevcuttu. Bunların zaptı için pek çok ferman yazılmıştır. Önceleri devlet hizmetinde olan, kendisine sadakat ile hizmet eder umudiyle vezirlik verilen Kırım Seraskeri Canikli Ali'nin yakalanması için ferman çıktıktan sonra, serveti bir hayli fazla olan bu paşanın Bafra, Samsun, Sinop ve diğer yerlerde olan ev, mal, nakit, eşya, mahsul, zahire, köle, koyun, hububat vb. bütün mallarının bir akçesinin ve bir parçasının bırakılmaması konusunda devlet büyük bir titizlik gösteriyordu¹⁰⁵. Taraftarlarından Şihman oğlu Ali, Amasyalı Hacı Kadir, Amasya sakinlerinden Molla Musa, Abdullah Kethüda, Kavaklı Deli Ali ve bazı mukata'at voyvodalarına, Canikli Ali'nin malının ortaya çıkarılmasında yardımcı olmaları için baş vuruldu¹⁰⁶. 1779 ocağında, Canikli Ali ve oğlu Battal Bey'in ve kethüdası Şihman-zade Hacı Ali Ağa'nın, Sivas ve etrafındaki yerlerde para, özellikle hububat, çeşitli zahireleri, hayvanları, her neleri varsa tek tek yazılması¹⁰⁷, böylece bunların devlet gelirine katılması yolu, devletin bu tip olaylarda her zaman uyguladığı bir sistem olarak göze çarpıyor. Canikli Ali'nin taraftarı olan Şihmanoğlu Ali'den bu muhalefât toplanması işinde epeyce faydalanıldı. Şihmanoğlu Ali, Firarî Ali'nin malı olmak üzere 14017 İstanbul arpasını İplikli kethüdası Halil'e emanet olarak vermiş, kendi malı olan 1750 İstanbul arpasını da teslim etmişti¹⁰⁸. Şihman oğlu Ali daha sonra İstanbul'a çağrılmış, Sivas ve civarındaki kazalardan, gerek Şihmanoğlu Ali, gerekse Canikli Ali'nin çiftlik, buğday, arpa, avarız malından arta kalanların zaptı için Sivas naibinden bütün halkın ittifakıyla defter tutulmasını

¹⁰³ Müh. 178, s. 39, A. Cevdet, 1303, İst. s. 104, c. II., Trabzon Şr. Sc. 1935, Vr. 64-B, Diğer oğlu Battal'ın bütün mallarının zaptına gidildi.

¹⁰⁴ Trabzon Şr. Sc. 1935, Vr. 63-A, Vs. 2.

¹⁰⁵ Sivas. 1, s. 205.

¹⁰⁶ Sivas. 1, s. 205-206, c. Dah. 8278, 12578.

¹⁰⁷ Sivas. 1, s. 210.

¹⁰⁸ Sivas. 1, s. 223-226.

Sivas valisi buyrultuyla istemişti¹⁰⁹. Sivas Mütesellimi Sarı-zade Mehmed Emin ve Sivas naibine yazılan diğer bir buyrultuda da gene Battal Bey'le, Canikli Ali'nin bütün mallarının zaptı üzerinde durulmaktadır¹¹⁰. Canikli Ali ve oğlu Battal'ın mallarını zapta memur olan Çavuşbaşı Mehmed ve Canik Muhassılı Mehmed Emin'den malların gemiye konabilecek kadar olanını yüklenip bir an önce İstanbul'a getirilmesi için ferman yazılmıştır¹¹¹. Ayrıca, Şihman-oğlu Ali'nin mallarının zaptı için de pek çok ferman ve buyrultu yazılmıştı¹¹². Bu üç kişinin, Canikli Ali, oğlu Battal Bey, Şihman-oğlu Ali'nin mallarının zaptı hakkında pek çok ferman vardır¹¹³. Firarî Ali Paşa'nın Fatsa İskelelerinde olan bakırının¹¹⁴ İstanbul'a nakli için Fatsa kadısına, bu bakır ve Canikli Ali'nin mallarının İstanbul'a gönderilmesinde görevli Seyyid Mehmed Ağa'ya ferman yazılmıştır¹¹⁵.

Ali Paşa'nın ele geçirilemeyip sahilden bir tarafa kaçması ihtimali uzak olmaması düşüncesi ile de bütün yollar ve iskelelerin kapatılması ilk akla gelen fikir olmuş, Kavak'tan, Rize, Lefke'ye kadar olan yolun kapatılması, Ali Paşa'nın ölü veya diri yakalanması, görevlilerin Ali Paşa Sinop'a gelirse iskeleleri kapatarak, gece ve gündüz kendisini arayıp, toplu halde hücum ederek, kendisini ele geçirmeleri emrolunmuştur¹¹⁶.

Kastamonu mütesellimi tayin edilen Altıkulaç-zade Hasan'a yazılan hükümde, Canikli Ali'nin gemiye binerek kaçtığı, fakat, kendisinden önce Canikli Ali'nin Kastamonu'ya mütesellim tayin eylediği hazinedarı Ali'nin asker topladığı duyulduğundan, bunun cezasının tertibi ve başının saraya gönderilmesi istenmiş ve aynı hükümde, bu hususlarla Sivas Valisi İzzet Mehmed Paşa ile Cabbar-zade'ye fermanlar yazıldığına işaret olunmuştur¹¹⁷.

¹⁰⁹ Sivas. 1, s. 206.

¹¹⁰ Sivas. 1, s. 207, 208.

¹¹¹ İstanbul Başvekâlet Arşivi, Ali Emiri, Abdülhamid-i evvel 8236.

¹¹² Sivas. 1, s. 226, 228-229, 258, 276, 277, 369-370 vb.

¹¹³ Sivas 1, s. 280, 287.

¹¹⁴ Daha sonra bu bakır Battal Bey'e verildiyse mesele kalmadığı, aksi takdirde tophanede ihtiyaç olduğu konusunda ferman yazılmıştır. İstanbul Başvekâlet Arşivi, Ali Emiri, Abdülhamid-i evvel 350.

¹¹⁵ Ali Emiri, Abdülhamid-i evvel, 12176.

¹¹⁶ Müh. 178, s. 39.

¹¹⁷ C. Dahiliye 8278.

Sivas Valisi Vezir İzzet Mehmet Paşa'dan gelen bir yazıdaki maddenin özetinden Canikli Firarî Ali Paşa tarafından Kastamonu'ya mütesellim olan Deli Ali'nin 40-50 adamı ve Firarî Ali Paşa'nın isteğiyle Gerze kasabasına girmek istediği, Cabbar-zade'nin hazinedarı Gerze'de olduğundan, adamlarının bir kısmının yakalandığını, Deli Ali'nin üç beş kişi ile Çanlı tarafına gittiğini, Sinop kadısının ilâmında da bu hususun görüldüğü belirtilmektedir. Sivas Valisinin yazısındaki bilgiyi göz önüne alarak yazılan hükümde Firarî Ali Paşa'nın nerede görülürse yakalanıp, durumun Cabbar-zade'ye ve o yerin zabıtine bildirilmesi istenmekteydi¹¹⁸. Aynı tarihte, Sivas Valisi İzzet Mehmed Paşa'ya ve Sivas'taki sancak alaybeylerine, Ali Paşa'nın yakalanması için Cabbar-zade'ye yardım edilmesi ve "şaki-i merkûm suhuletle ele girmeyüb muharebeye mütecasir" olduğundan, Cabbar-zade'ye asker temini için, Sivas Sancağının alaybeylerinin "ze'amet ve erbâb-ı timârıyla mîr-i mûmâ-ileyhin ma'iyetine irişdirilmekle" görevlendirildikleri söylenmekteydi¹¹⁹. Bu konuda doğrudan doğruya Sivas Valisi İzzet Mehmed Paşa'ya da ayrı bir hüküm yazılmıştır¹²⁰.

Cabbar-zade Mustafa Bey, az önce bahsettiğimiz, devlete karşı uygunsuz hareketlerinden dolayı cezalandırılması hakkında ferman çıkarılan Ali Paşa'nın oğlunu Zile taraflarında yendi. Sonra Amasya'ya girdi. Canikoğullarının zorla aldığı malları sahiplerine verdi. Samsun'a doğru ilerleyip, Kavak'ta Ali Paşa kuvvetleriyle üç gün savaştı, yenilen Ali Paşa'nın ardından gidip iki bin adamını Bafra'da gene yendi. Ali Paşa Sinop yakınındaki Gerze'den Anapa'ya 50 adamıyla kaçtı¹²¹. Canikli Ali Paşa görevli olduğu zamanda pek çok adamına civar yerlerde görev vermişti. Bunlardan biri az önce bahsettiğimiz hazinedarı Ali idi. Canikli Ali'nin taraftarları Canik'in tekrar Ali Paşa'ya verileceğini ümit ediyor ve halka bu telkinde bulunuyorlardı. Bu düşüncenin de tesiriyle Ali Paşa'nın damatlarından Bafra'da bulunan Sadullah ve İbrahim, kardeşi Mehmed Paşa'

¹¹⁸ Dahiliye. 16900. Fotokopi: 5.

¹¹⁹ Müh. 178, s. 38, Hük. 1.

¹²⁰ Müh. 178, s. 38, Hk. 2. Bu hükümden sonra, gerek Cabbar-zade, gerekse diğer görevlilere pek çok hüküm yazılmıştır. Bkz. Müh. 178 s. 44 Hük. 2-3, s. 45, Hük. 1-2, s. 46. Hük. 1-2, s. 47. Hük: 1-2, s. 49-50, s. 51. Hük. 1, s. 52. Hük: 1-2, s. 53 Hük. 2, s. 54. Hük. 1-2, s. 55. Hük: 1-2 vb.

¹²¹ Süleyman Duygu, *Yozgat Tarihi ve Çapanoğulları*, s. 19-20.

nın oğlu Ahmed, zabıt kethüdası ve namlı şakiler birkaç bin asker toplayarak “Cabbar-zade bize zulüm eylemiştir deyu ale’l-gafle üzerine hücum” ile öldürmek maksadiyle konağını kuşatıp, yolları kapatmışlardır. Dergâh-ı mu’allâ kapıcıbaşlarından Bozok Mutasarrıfı ve Yeniil Voyvedası Cabbar-zade Mustafa bulunduğu yerdeki askerlerinin azlığı ve dağınık olması sebebiyle savaşarak Bafra ve Canik’ten çekilmiş, bu arada adamlarından hazinedarının ve pek çok kimselerin öldüğünü İstanbul’a yazmıştır¹²². Trabzon Valisi Çerkez Hasan Paşa da, Canik’te Canikli firarî Ali Paşa’nın taraftarlarının Cabbar-zade’yi ansızın bastığını ileri sürmektedir¹²³. 1779 ekimi sonlarında, dergâh-ı mu’allâ kapıcıbaşlarından divan-ı hümayunda eskiden çavuşbaşı olan ve memuriyetle Canik’te bulunan Mehmed’e yazılan hükümde, Cabbar-zade’nin halka zulmü olmuş olsa bile, fermanla memur olan bir kimseyi öldürmek haydutluk olduğundan, durumun önce dilekçe ile İstanbul’a bildirilmesi gerektiği halde buna uyulmaması karşı koymak demek olduğu, Firarî Ali Paşa’nın taraftarlığını yapanların haksız oldukları hatırlanmakta, Ali Paşa ve oğulları, akrabaları ve halkın Ali Paşa’nın gene Canik’e tayin edileceği düşüncesi ile böyle hareket ettikleri, aslında bunun bir hayalden başka bir şey olmadığı, bu tarzda hareket edenlerin pişman olduklarının ümit edildiği, tekrar bu şekilde hareket ederlerse şiddetle cezalandırılacakları bildirilmektedir¹²⁴. Cabbar-zade Mustafa Bey İstanbul’a gönderdiği yazısında, Canikli Ali Paşa’nın damatları Sadullah, İbrahim ve kardeşi, Mehmed Paşa’nın oğlu Ahmed, taraftarı ve bölükbaşlarından Emir Mustafa, Bafra Müftüsü ve müteselliminin gizlice Canik halkından beş altı bin kişi toplayarak üzerine yürüdüklerini ileri sürmüştür. Cabbar-zade bunlar tarafından her yerin kuşatılarak, yolların kapatıldığını, savaşarak Canik’ten dışarı çıktığını yazmaktadır. İstanbul’dan Sivas Valisi Vezir İzzet Mehmed Paşa’ya yazılan hükümde, bu hareketin çok çirkin ve memlekette karışıklıklar çıkaracak bir olay olduğu, Canikli Ali Paşa’nın taraftarlarının yakalanması için Bozok Mutasarrıfı Cabbar-zade Mustafa’ya yardım etmesi emredilmiştir¹²⁵. Trabzon Valisi Vezir Çerkes Hasan Paşa da Cabbar-zade’ye yardımcı olacaktı.

¹²² Müh. 178, s. 65, Hük. 1.

¹²³ İstanbul Başvekâlet Arşivi, Cevdet Dahiliye. 14974.

¹²⁴ İstanbul Başvekâlet Arşivi, Mühimme. 178, s. 65, Hük. 1.

¹²⁵ İstanbul Başvekâlet Arşivi, Mühimme. 178, s. 65, Hüküm. 2.

Devlet bu olaydan çok çekinmiş, Canikli Ali'nin geri gelmesinden ve memlekette karışıklık çıkarmasından endişe duymuş, bunun için de sert tedbirler almıştı.

Amasya Sancağı Mutasarrıfı İbrahim Paşa'ya, 1779 aralık ayının sonlarına doğru Çorum Sancağı verilmiş ve paşanın bir an önce kapısı halkıyla birlikte Çorum'a gitmesi istenmişti. İbrahim Paşa'ya, Canik'ten Cabbar-zade Mustafa'nın çıkmasına sebep olan Canikli Ali Paşa'nın adamlarının yakalanması konusunda Sivas Valisi İzzet Mehmed Paşa ve Cabbar-zade Mustafa ile beraber çalışması görevi verildi¹²⁶. Sivas Valisi İzzet Mehmed Paşa, Canikli Ali Paşa'ya sempati duymakta olup, Canikli'nin idam edilmeyip Seddülbahir kalesine sürülüp, hapsedilmesini istemekteydi¹²⁷.

Canik sancağı, Kaptan-ı derya Vezir Gazi Hasan Paşa'ya "bervech-i malikâne" verilmiş, fakat, aralık sonlarında dergâh-ı mu'allâ kapıcıbaşularından Bozok Mutasarrıfı Cabbar-zade Mustafa'ya yazılan hükümlerle Canik'te ikamet, sahili ve etrafını koruma ve asayişin temin maksadıyla Cabbar-zade'ye verilmiş, ondan ferman yazılmadan Bozok'a gitmemesi, sahillerin korunması ve etrafın refahı için çalışması istenmiştir¹²⁸.

1779 aralık sonlarında, Canikli Ali'nin yakalanması için Anadolu sahiliyle Karadeniz'in sonuna kadar Soğucak'a kadar olan yerlerdeki görevlilere, Canikli'nin tarafına kimsenin gitmemesi ve onun tarafından da Canik, Trabzon, Kastamonu ve diğer yerlere hiç kimsenin gelmemesi, iskelelerin gece gündüz aranıp, şüpheli görülenlerin yakalanması bildirilmişti¹²⁹. Canikli Ali Paşa'nın taraftarlarını yakalamak için tedbirlerin ne kadar sıklaştırıldığı açıkça görülüyor¹³⁰. Bu konuda Cabbar-zade'ye büyük yük düşmüş, Canik ve etrafının emniyetinin sağlanması ve tanınmış taraftarlarının yakalanması görevi kendisine verilmiştir. Fırarî Canikli Ali Paşa'nın taraftarlarının yakalanması için yapılan çalışmalar neticesini vermiş ve Ali Paşa'nın kethüdası Abdullah, dergâh-ı mu'allâ kapıcıbaşı-

¹²⁶ Müh. 178, s. 67, Hük. 1. C. Dah. 3296

¹²⁷ Cevdet Dahiliye. 11538.

¹²⁸ Müh. 178, s. 67, Hük. 2, Süleyman Duygu, *Yozgat Tarihi ve Çapanoğulları*, s. 20-21.

¹²⁹ Trabzon Şr. Sc. 1935, Vr. 64-a, Vs. 1. C. Dah. 3296

¹³⁰ Trabzon Şr. Sc. 1935, Vr. 82-A, B, 81-A.

larından Gümüşhane Emîni Seyyid Hafız Mehmed tarafından yakalanmıştır. 1779 aralık sonlarında Üsküdar'dan Trabzon'a kadar olan yerlerdeki görevlilere¹³¹, Kethüda Abdullah'ın geldiği her kazada yanına güvenilir bir adam koyarak bir an önce İstanbul'a gönderilmesi ve bu konuda gevşek davranılmaması tembih olunmuştur¹³².

Canikli Ali Paşa'nın taraftarlarının Cabbar-zade'ye hücumlarından sonra, Sivas valisi ve Trabzon'daki görevlilere 1779 aralık ortalarında yazı yazılmış ve 16 şubat 1780'de de yeniçeri ağası da mektup yazmıştı¹³³. İstanbul'a çağrılan Canikli Ali'nin Kethüdası Abdullah'ın, Canikli'ye bağlılığından ötürü fakir halka zulmettiğinden, eşya ve mallarının devlet adına zaptedilmesi, Canikli Ali'nin firarı sırasında Görele Kazası Voyvodası Guguoğlu Süleyman'ın hazinesine taşıyıp sakladığı anlaşılan mallarının Görele voyvodasından 13 ocak 1780'de alınması istenmiştir¹³⁴.

Kapıcıbaşı Mehmed ve Divan Kâtibi Abdi yazularıyla ve Bafra naibi îlâmıyla, Bozok Mutasarrıfı Mustafa'nın üzerine hücum edip, öldürmeye cesaret edenlerden bir kısmının kendilerine gelip, Ali Paşa'yı sevdiklerinden, Cabbar-zade'nin zulmünden dolayı böyle bir işe giriştiklerini belirtmişlerdir. Bunun üzerine bunların cezalandırılması cihetine gidilmemiş, fakat, Firarî Ali Paşa'nın akraba ve taraftarlarının Canik'ten çıkarılıp başka bir yerde yerleşmelerine müsaade olunmuştur. Diğer taraftan Ali Paşa'nın mallarının İstanbul'a getirilmesi cihetine gidilmiştir¹³⁵. Ali Paşa'nın mallarını zaptetmek için de dergâh-ı mu'allâ kapıcıbaşlarından, eskiden divan-ı hümayunda çavuşbaşı olan Mehmet görevlendirildi. Gene 1780 ocağında Bafra'dan Kastamonu'ya kadar olan yerlerdeki görevlilerden, Ali Paşa'nın eşya ve çeşitli mallarının bir an önce gönderilmesi istenmiştir¹³⁶.

Ali Paşa'nın, Sinop'ta yaptırdığı kalyona nazır tayin eylediği Tekne oğlu Ahmed ve taraftarlarından, Ali Paşa'nın bölükbaşlarından olaylar sırasında kaçmış olan Kör Bekir'in pek çok mal ve eşyasını

¹³¹ Müh. 178, s. 67, Hük. 3. Bu görevliler kadılar, naipler, yeniçeri serdarları, kethüda yerleri, âyan, zabıtlar, iş erleridir.

¹³² Müh. 178, s. 67, Hük. 3.

¹³³ Trabzon. 1934, Vr. 83.

¹³⁴ Trabzon. 1935, Vr. 82-B, Vs. 2.

¹³⁵ Müh. 178, s. 68, Hük. 1, 2.

¹³⁶ Müh. 178, s. 69, Hük. 2.

Sinop kadısı ve Sinop yeniçeri zabiti zaptettiler. Fakat, bu para devlet tarafından istendiğinde, Cabbar-zade'nin bölükbaşısı Gönenli Mustafa'ya verildiği iddia olunmuş, bunun üzerine Ali Paşa'nın ve taraftarlarının mal ve eşyalarını zaptetmekle görevli dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından Hüseyin Mehmed'e 12 ocak 1780'de yazılan bir hükümle, ondan, durumu tahkik edip neticeyi İstanbul'a bildirmesi istenmiştir¹³⁷.

Canikli Ali Paşa'nın tekrar Canik'e dönme ihtimaline karşı tedbirler sıklaştırıldı¹³⁸. Ali Paşa'ya yardım edecek olanların mal ve eşyalarının devlet için zaptolunmasından sonra, Ali Paşa tarafgirliğini devam ettirecek olanların üzerlerine yürünüleceği bildirilmiş, Bafra, Samsun, Kavak, Alaçam kazalarının halkı tarafgirlik yapmamağa söz vermişler, buraların kaduları da ilâm ve hüccetlerinde bunu belirtmişlerdir¹³⁹.

Canik'te meydana gelen karışıklık Trabzon'da da duyulmuştu. Ali Paşa taraftarları "Ali Paşa affolunmuş, Trabzon'a gelecekmiş" tarzında kâğıtlar yazmış, birbirlerine göndermişlerdir. Şakilerin önemlilerinden Polathane Serdarı Hasan, Guguoğlu Süleyman, Bahadroğlu Mehmed, Sakaoğlu Ali, Güvenikoğlu Mehmed ve diğerleri üç beş yüz asker toplayarak halka zulüm yapmağa, oldukları yerlerde kuleler kurmağa başlamışlardı. Devlet, bunların hakkından şimdi gelmezse memleketin harap olacağını anlamıştı. Devlet, adı geçen şakiler ve Şatroğlu Ömer'in öteden beri Firarî Ali Paşa'nın adamı olması düşüncesiyle Şatroğlu Ömer ile anlaşıp Giresun kalesini kuşatıp, Ali Paşa'yı kaleye sokması ihtimalini düşündü. Şatroğlu Ömer'in kale gibi bir konağı vardı. Üç bin kadar askeriyle etrafa zararlar vermekteydi. Bu yüzden, Ali Paşa'nın Canik ve Trabzon taraflarına geçmesini önlemek, taraftarlarını ele geçirmek, Trabzon valisi emrinde kâfi derecede asker bulundurmamak lâzım gelmekteydi. Bütün bunlardan dolayı, 1780 şubatı başlarında Erzurum Valisi Dağıstanî Ali Paşa'ya bir hüküm yazılarak, Erzurum eyaleti, Trabzon, Karahisar-ı Sahip'in kendi bölgesine dahil olduğu hatırlatılmış, eşkıyanın ortalıkta görülme ihtimalinden bahisle, Trabzon

¹³⁷ Cevdet Dahiliye. 15288.

¹³⁸ Cevdet Dahiliye. 16900.

¹³⁹ C. Dahiliye. 15857, Fotokopi: 6, İlâm ve hüccetler dörder tanedir. 21 şubat 1780.

valisi ile anlaşması, Karahisar-ı Şarkî'deki askerlerin başına birini tayin etmesi, Karahisar-ı Şarkî ve Erzurum civarındaki Ali Paşa taraftarlarını yakalamaları istenmiştir¹⁴⁰. Bu konudan olarak çalışmalar olmuş ve gerek Canikli Ali'nin mallarının ve gerekse taraftarlarının yakalanması için önemli faaliyetler gösterilmişti¹⁴¹. Malların İstanbul'a getirilmesi ile ilgili olarak gerekli büyüklükteki gemi, devlete yük olmaması için, İstanbul'dan değil, Kastamonu Mütesellimi Altukulaç-zade Hasan Ağa tarafından sağlanacaktı¹⁴². Bunun için Sinop kadısına, dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından Çavuşbaşı Mehmed'e, Kastamonu Mütesellimi Altukulaç-zade Hüseyin'e naklin ihmal edilmeden, bir an önce yapılması için ayrı ayrı hükümler yazıldı¹⁴³. Gemi kaptanlarından Ahmed ve Osman reisler dilekçelerinde Firarî Ali Paşa'nın damadı Sadullah Bey'in ve hazinekar oğlunun haremî ve Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın ve Süleyman Paşa-zade İbrahim Bey'in haremîlerinin getirilmesi için gerekli navlun ücretlerinin bir kısmının Ünye Mütesellimi İbrahim Efendi'den, bir kısmının da devletçe İstanbul'da verilmesi istenmiştir¹⁴⁴. Canikli'nin malları nihayet İstanbul'a gelmişti¹⁴⁵.

Bir taraftan Ali Paşa'nın malları zaptedilip İstanbul'a gönderilirken diğer taraftan Firarî Ali Paşa'nın adamları da ele geçirilmekteydi. Ali Paşa'nın adamlarından Abdurrahman, Ali ve Yusufoglu Mustafa, halen serdar olan Ahmedoğlu Mehmed, Kör Mehmed, Kör Ömer bundan sonra vilâyet işlerine karışmayacaklarını, kimseye

¹⁴⁰ C. Dahiliye. 14470, Fotokopi: 7-8.

¹⁴¹ C. Dahiliye. 15323, C. Dahiliye. 12578. Canikli Ali Paşa'nın gizli hususiyetlerine vâkıf olan Şehcemanoglu'nun önce Amasya kalesinde hapsedilmesi emredilmişti. Sonradan Ali Paşa'nın malları hakkında bilgi edinilmek için mahpus olarak İstanbul'a gönderilmesi Sivas Valisi Vezir İzzet Mehmed Paşa'dan istenmiştir.

¹⁴² C. Dahiliye. 15323.

¹⁴³ C. Dahiliye. 15323.

¹⁴⁴ Cevdet. Dahiliye. 15976.

¹⁴⁵ Bu konu ile ilgili pek çok yazışma olmuştu. Gümrük emini, Canikli Ali'nin Samsun iskelesindeki çadır, çerke, çeşitli mallarının İstanbul'a gönderilmesi için İstanbul'dan, on bin kile taşıyabilecek gemi istemiş, eğer gene eskisi gibi Sinop, Samsun, Kastamonu, Küre taraflarından gemi tedariki isteniyorsa gemilerin hangi tarzda temin edileceğini, İstanbul'dan mı gönderileceğini sormuştu. Bu tip yazışmalardan sonra mallar İstanbul'a sevk edilmiştir. Firarî Ali Paşa'nın malları İstanbul'a geldikten sonra 422 hamalla Gümrük'ten Mehterhane'ye gelmiştir. Cevdet Dahiliye. 2140.

zarar vermeyeceklerini, Ali Paşa'ya meyl etmeyeceklerini beyan ederek kefaleti kabullenmişlerdir. Eğer bunların dışına çıkarlarsa kendilerinden yedi bin beş yüz kuruş alınacağı hususları bizzat Osmançık kadısının verdiği "i'lâm ve hüccet-i şer'iyye" İstanbul'a gönderilmiştir¹⁴⁶.

Canikli Ali Paşa tehlikesi bertaraf olmuş, malları müsadere edilmişse de, tekrar geriye dönmesi ihtimalinden korkulmaktaydı. Tüccardan olup, Kastamonu sancağında bulunan Kalenderoğlu Alemdar Seyyid İbrahim bir zaman önce ticaret sebebiyle Kefe'ye gitmiş, geri geldiğinde, Firarî Ali Paşa bunu yanına çağırılmış, casusluk için gelip gelmediğini tahkik etmiş, sonra geriye göndermişti. Sinop valisi bu hususu İstanbul'a bildirirken, Ali Paşa'nın Sinop ve Canik taraflarına geçmek düşüncesinde olduğunu da izah etmişti¹⁴⁷. Canik'teki görevlilere 1780 ağustosunda yazılan hükümde, Ali Paşa hayatta iken huzur ve rahat olmayacağı, gelebileceği sahil ve iskelelerin büyük bir titizlik ve ciddiyetle korunması, ahalinin bu hususta verdikleri söze uymaları, Canik sahilleri ve limanlarına gemi ve kayıkların yanaşacağı yerlere güvenilir adamlar konarak, sekbanlar tayin edilmesi, Firarî Ali Paşa'nın adamları gelirse, hep birlikte üzerlerine hücum edilmesi, gece ve gündüz sahillerin dolaşılıp, Firarî Ali Paşa'nın adamlarının yakalanması, Kastamonu Mütessellimi Altıkulaç-zade'ye bildirilmişti¹⁴⁸. Bu tarzda endişeler boşuna idi. Çünkü, Canikli Ali Paşa, Kırım'dan ayrılmağa ve kuvvet yoluyla Canik'te hüküm sürmeğe niyetli değildi. Fakat, devlet tarafından affolunup, eski memuriyeti kendisine iade olunursa, tekrar Canik'te hüküm sürmek isteyeceği muhakkaktı.

CANIKLI ALI PAŞA'NIN AFFI:

Canikli Ali Paşa, bir sene sonra, 1781'de, İstanbul'daki taraftarı olan vezirlerin kendisinin affolunması hakkında telkinde bulunmalarından da istifade ederek, İstanbul'a, Trabzon eyaletinin kendisine,

¹⁴⁶ Cevdet Dahiliye. 15516, 11 mart 1780, Fotokopi: 9.

¹⁴⁷ Cevdet Dahiliye. 17051.

¹⁴⁸ Bunun diğer suretleri, Sinop Naibi Hafız Mehmed ve Sinop'taki diğer görevlilere, bir diğeri Kastamonu Mütessellimi Altıkulaç-zade ve Canik'teki görevlilere, bir diğeri Sinop ve Canik'i muhafazaya memur kaptanlara yazılmıştır. Cevdet Dahiliye. 17051.

Erzurum eyaletinin de oğlu Mikdad'a verilmesi için ricada bulunur tarzda bir yazı yazmıştı¹⁴⁹. Hemen bunun arkasından Kırım Hanı Şahin Giray da Ali Paşa'nın affedilmesini istemişti. Şahin Giray'ın aracılığı ve Ali Paşa'nın affı yolundaki ricaları ve İstanbul'daki sadrazam ve diğer ileri gelenlerin af yolundaki telkinleriyle, kendisinin yaptıklarından büyük pişmanlık duyduğu belirtilmiş, yeniden vezirliği kendisine iade olunmuş ve Trabzon valiliğine tayin olduğu, 1781 eylülünde kendisine bildirilmişti¹⁵⁰. Şahin Giray'ın da iltimasıyla affolunan ve yine Trabzon Valisi olan Ali Paşa'dan sonra, oğlu olup vezirlik rütbesi elinden geriye alınan Mikdat Paşa'nın da vezirliği geriye verilmiş, Mikdat Paşa'ya Erzurum eyaleti¹⁵¹ ve Amasya mutasarrıflığının da arpalık suretiyle verildiği bildirilmişti¹⁵². Böylece Ali Paşa ve oğlu Mikdad Paşa eski kuvvet ve yetkilerini yavaş yavaş elde etmeye başladılar. Canikli Ali Paşa'nın bundan sonra kendi halinde olduğunu ve devlete çeşitli konularda yardım ettiğini görmekteyiz.

Canikli Ali Paşa, Kırım'da bulunduğu Şahin Giray zamanında Kırım'da çıkan karışıklıklar yüzünden tekrar Canikli Ali Paşa'dan yararlanmak yoluna gidildi. Kırım'ın bu seferki karışıklıkları, İzzet Paşa'nın sadaretinde olmuş, Şahin Giray'ın kardeşleri Arslan Giray ve Bahadır Giray, Abaza içinden Taman'a geçip, Şahin Giray'ın sekbanlarını sürmüşlerdi.

Canikli Ali Paşa'ya 1782 nisan sonlarında yazılan mektupta, Kırım'daki bu karışıklığın sebebi sorulmuş, evvelce Kırım'la ilgili görevleri olması sebebiyle bu konudaki düşüncesini yazması emir ve işaret olunmuştu¹⁵³. Ali Paşa'nın mayıs başında yazdığı cevapta, Şahin Giray'ın devlete sadık olduğu, fakat, kardeşlerinin, aleyhine döndükleri, bu karışıklığa sebebin kardeşleri olduğunu izah etmekteydi. İzzet Mehmed Paşa sadarettten indirilip yerine Yeğen Mehmed Paşa tayin olunca, Ali Paşa'nın Soğucak ve Kırım'a göz kulak olması yeniden istenmiştir. Fakat, Ali Paşa'nın o anda yeteri kadar mal ve hazinesi yoktu. İzzet Mehmed Paşa, sadrazam olduğu zamanlarda

¹⁴⁹ C. Dahiliye. 15485.

¹⁵⁰ C. Dahiliye. 1164

¹⁵¹ C. Dahiliye. 15707.

¹⁵² C. Dah. 7161, Ş. Şevket, aynı yer, s. 190.

¹⁵³ Ahmed Cevdet, aynı eser, c. 2, s. 171.

Hacı Ali Paşa'nın her bakımdan işe yarar ve halkı koruyacağı belli, asker toplamağa kuvveti yeter olduğunu ileri sürerek Padişah'ı Ali Paşa'yı affettirmeğe ikna etmişti. İzzet Mehmed Paşa'nın yerine sadarete getirilen Yeğen Mehmed Paşa'nın kapu kethüdası, Rusya'nın Şahin Giray'a yardım kastıyla Kırım'a asker gönderdiği, bu karışıklıkların Ali Paşa tarafından önlenebileceği, böyle önemli bir veziri yalan ile cezalandıranlar "Allahtan bulsun ve buldular" demiştir¹⁵⁴. Ali Paşa, İbrahim Efendi'nin bu yazısına 1782 kasım sonlarında cevap vermiştir. Ali Paşa artık eski kuvvet ve malının olmadığını, Rusya'nın Şahin Giray'a yardım kastıyla Kırım'a girip, Bahadır ve Arslan Giray üzerine yürüyüp, bunları bertaraf ettiğini belirtmekte, tam hazırlık olmadan Rusya'nın üzerine yürünmemesini tavsiye etmekte, emir ve ferman olunursa Soğucak tarafının muhafazasını üzerine alacağını belirtmekteydi. Bu yazılar üzerine şimdilik tam bir hazırlık yapılmadan Rusya ile çatışılmaması kararlaştırıldı¹⁵⁵.

Canikli Ali Paşa, yeni görevinden ve affolunmasından dolayı büyük memnunluk duymuş ve İstanbul'a 17 ocak 1782'de yazdığı bir kaimede, bundan önceki kusurundan dolayı özür dilemekte, kendisine tekrar eski vezirliğinin iade edilmiş, malikânelerinin geriye verilmiş olmasından dolayı teşekkür etmekte, devletin aleyhinde hareket edenlerin sonucunun hayırlı olanının görülmediğinin belli olduğu, çeşitli yerlerden padişaha kendisinin "Devlet-i Aliyyeyi, Şahin Giray taraflarına muavenet ider sohbetlerini" söylentilerinin, münasebetsiz ve aleyhinde olanların çıkarttığını anlatmaktadır. Canikli Ali Paşa, devlet aleyhine hareket edenleri "Huda kahr eyliye", diyerek, yalnız kendisinin değil kim olursa olsun padişah tarafından öldürüleceğinden, kendisinin her zaman padişaha son derece sadık olacağından bahsetmektedir¹⁵⁶.

Canikli Ali Paşa, Şahin Giray'ın çok iyiliklerini görmüştü. Bu yüzden de Şahin Giray'a sempatisi vardı. İzzet Paşa'nın sadrazamlığı zamanında Sadrazam kethüdası Ömer Vahid Efendi'ye 20 mayıs 1782'de yazdığı kaime ve takrir suretlerinden de bu anlaşılmaktadır. Ali Paşa bunlarda, Şahin Giray'ın ikinci defa Rusya tarafına kaçması ve asker ile geri gelmesinin devlete ihanetten olmadığını, 1771-

¹⁵⁴ Ahmed Cevdet, aynı eser, c. 2, s. 173-174.

¹⁵⁵ Ahmed Cevdet, aynı eser, c. 2, s. 184-188.

¹⁵⁶ Cevdet Dahiliye. 16104.

1772'de Rusya Kırım'ı istilâya kalktığında, diğer hanların kendisine yalvarıp "Bizleri" terk etmeyiniz, başımıza ne gelirse hayren ve şerren beraber görelim dedikleri anlatılmakta, Şahin Giray'ın Rusya'ya gidip gelmesinden dolayı mükâfatlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Canikli Ali Paşa'ya göre, Şahin Giray, Rusya'nın zulüm ve hilelerine karşı durmaktadır. Taman olayının savaşı gerektirecek bir olay olmadığını, eğer savaş olacak olursa, Şahin Giray'ın Rusya'ya değil, Osmanlı Devletine yardım edeceğini ileri sürmektedir.

1782 mayıs'ı sonlarında, İzzet Paşa'nın Kethüdası Ömer Vahid tarafından Canikli Ali Paşa'ya yazılan cevapta, Rusya'nın hudutlarda pek çok kaleler, palangalar kurduğu, bunların barış antlaşmasına aykırı düştüğü, Soğucak taraflarının korunması için devletçe kaleler yapılacağı, Kırım ve Koban taraflarını Rus askerlerinin istilâ etmesi ile serbestlik şartını bozdukları, padişah tarafından Şahin Giray ve kardeşlerinin anlaşması için nasihat edildiği, Şahin Giray'dan Taman olayı için hiç yazı gelmediği belirtilmekte, Kırım hakkındaki haberlerin başka yerler tarafından duyulmadan İstanbul'a ulaştırılması istenmekteydi¹⁵⁷. 1782 ekim sonlarında Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa tarafından yazılan mektup suretinde ve Sadrazamın Kethüdası Hamid Efendi tarafından yazılan yazıda Canikli Ali Paşa övülmekte, o taraflara ait bilgilerin yollanması istenmektedir¹⁵⁸. Canikli Ali Paşa'nın bu konulardaki yazılarını ileride göreceğiz.

Canikli Ali Paşa'yı çekemeyenler, onu Şahin Giray'ın taraftarı olarak padişaha tanıtmakta, Kırım başarısızlığını Ali Paşa'nın Şahin Giray'ı tutmasına bağlamaktaydılar¹⁵⁹. Fakat, Canikli Ali Paşa bunları öğrendiğinden, padişaha bunun böyle olmadığını, daima kendisine bağlı olduğunu belirten bir yazıyı bizzat yazmıştı¹⁶⁰.

Canikli Ali Kırım'dan döndükten sonra Cabbar-zadeler ile bir daha çatışmadı. Hatta beraber hareket etmişlerdir. 17 ocak 1783'te Sivas Valisi, Canik Muhassılı Ali Paşa, Bozok Sancağı Mutasarrıfı

¹⁵⁷ Ahmed, Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, 1303, İst. s. 273-278, c. II.

¹⁵⁸ Ahmed Cevdet, aynı eser, s. 278-279.

¹⁵⁹ Yorga tarihinde, Canikli Ali Paşa'nın Ruslardan yardım istediği Osmanlı padişahının aleyhine Çerkes, Abaza ve Leğzilerin memleketlerinde güçlükler çıkardığı ileri sürülmektedir, Yorga, *Osmanlı Tarihi*, Çev. B.S. Baykal, 1948, Ank, s. 25.

¹⁶⁰ C. Dah. 16104.

Cabbar-zade ve Tokat görevlilerinden Tokat'ta 1779-1780 senelerinde voyvoda olan ve sonra voyvodalıktan azlolunup, İstanbul'a gelen Ali'nin bazı kimselerde kalan alacaklarının toplatılarak kale muhafızlarına zamanında ödenmesi için gayret göstermeleri istenmiştir¹⁶¹. Fakat, hemen şunu belirtelim ki, Canikli Ali'nin ölümünden sonraki senelerde, Canikli-zadeler ile Cabbarzadeler tekrar bozmuşlardır. Canikli Ali'nin torunu ve Battal Bey'in oğlu Tayyar Paşa mücadelesi Anadolu'yu epey karıştırmıştır¹⁶². Sonradan Tayyar Paşa affedildiği gibi, sened-i ittifak sırasında, Cabbar-zade Baruthane çavuşbaşı ziyafetinde sadrazamın ricasiyle Canikli-zadelerle yeniden barışmıştır¹⁶³. Bu meseleler konumuz dışında kaldığı için kısaca bahsetmeği yararlı gördük.

Canikli Ali eski görevine döndükten bir süre sonra, gene zulmünden yakınanlar oldu¹⁶⁴. Fakat bu tip şikâyetler bütün valiler için olmaktadır. Valilerin mal ve servetlerini artırmak için halka zulümleri eskiden beri süregelmekteydi. Devlet bu şikâyetlerin çoğuna aldırış etmiyor, daha doğrusu paşaları cezalandıracak kadar kuvveti olmadığından, ya bunları birbirine kırdırıyor, yahut affetme yoluna gidiyordu. Canikli Ali Paşa hakkındaki şikâyete de pek kulak asılmadı.

¹⁶¹ C. Dah. 16347.

¹⁶² Yücel Özkaya, "III. Selim Devrinde Nizâm-ı Cedid'in Anadolu'da Karşılaştığı Zorluklar," T.A.D., 1963, Ank, s. 148-149, c. 1, s. 1.

¹⁶³ Tayyar Paşa'nın dedesi gibi üzerinden mukataaları, vezirliği alınmış, Akdeniz'e sürülmesi için üzerine Cabbar-zade ve Yusuf Ziya Paşa tayin olunmuş, Bkz. Ömer Efendi, *Tarih-i Sultan Selim-i Salis ve II.'nci Mahmut*, Vr. 135-A, Esad Ef. Kütüphanesi (Süleymaniye) No. 2152, Tayyar Paşa, bunlara karşı koymuş ise, yenilerek Kırım tarafına kaçmıştı (Bkz. Ömer Efendi, *Tarih-i Sultan Selim-i Salis ve II.'nci Mahmut*, Vr. 136-A, Yücel Özkaya, aynı makale, s. 149) Sonradan affolunan Tayyar Paşa, Kırım'dan dönüp eski görevine devam etmişti. Sened-i ittifak sırasında, Baruthane çavuşbaşısının ziyafeti esnasında, sadrazamın, "Cabbar-zade Beg, senden bir ricam vardır" demesi üzerine Cabbar-zade de: "Buyrun emr ü fermân sizindir baş üzere emriniz" dedikte Cabbar-zade'ye: "Tayyar Paşa ile barışmanızı cümlemiz isteriz, kabahati var ise dahi affı ziyade matlûbdur, zirâ sen de bir hânedân-ı kadîm ve evvelde abaan-ced vezîr ve hânedân-ı kadîm" olduğunu ileri sürerek, bu olaylar Tayyar Paşa'nın çocukluğu sırasında oldu demesiyle Cabbar-za'de Canikli Tayyar'ı affetmiştir. Ömer Efendi, *Tarih-i Sultan-ı Selim-i Salis ve II.'nci Mahmut*, Vr. 176-B, Esad Ef. (Süleymaniye) No. 2152.

¹⁶⁴ İstanbul Başvekâlet Arşivi, Cevdet Dahiliye. 15423.

1784 şubatı başlarında, Halil Hamid Paşa'nın Canikli Ali Paşa'ya yazdığı tahriratın suretinde, Canikli Ali'nin büyüklüğü izah olunmakta, "İdare-i asker ve icrâ-yı tedâbir-i mülkiyede hassaten sizi kendime tercih ederim" denilmektedir. Kendisinden, Soğucak ve diğer yerlerin, özellikle sahil bölgelerinin ve hudut mntıklarının korunmasına nezaret etmesi, Rusya ve Kırım'a ait bilgileri İstanbul'a yollaması istenmektedir¹⁶⁵. Mektup suretleri ve diğer yazışmalardan da anlaşılacağı üzere, devlet, Kırım ve Rusya hakkında gerekli bilgileri Canikli Ali Paşa'dan istemekte ve onun bilgilerine göre hareket yolunu tercih etmektedir. Devlet ileri gelenleri Canikli'yi tutmaktadırlar. Canikli Ali Paşa'nın affında Sadrazam İzzet Paşa önemli rol oynamıştır. I. Abdülhamit, Canikli Ali Paşa'yı hiç tutmamaktadır. I. Abdülhamit Ruslarla anlaşığı için Şahin Giray'a da kızmakta, Hacı Ali Paşa'ya da aynı sebepten kin duymaktaydı. Hacı Ali Paşa'nın devlet için zararlı olduğunu, ortadan kaldırılması gerektiğini hatt-ı hümayunlarında da belirtmesine karşılık, Sadrazam Yeğen Mehmed ve Halil Paşalar, kuvvetinden dolayı Canikli'yi darılmanın doğru olmadığını söyleyip, kendisine mektuplar yolla- mışlardır¹⁶⁶.

Affından sonra Canikli Ali Paşa, Gürcistan, Revan, Sohum, Kırım hakkında devlete gerekli bilgileri vererek, kendisine verilen görevleri yerine getirmekte kusur göstermemiştir. Devlet, Canikli Ali'nin bu yazılarına büyük önem vermiş ve bu bilgilere göre tertibat almıştır.

Gürcistan'da durum karışıkta. Canikli Ali Paşa İstanbul'a Gürcistan hakkında, yazıyla, çeşitli bilgiler verdi. Bunlarda Çıldır Valisi Süleyman Paşa'nın Ahıska'ya geleceğinin muhakkak olduğunu, ancak, karışıklıkların ortadan kalkıp kalkmayacağıının, şikâyetlerin ve fitnelerin önlenip önlenmeyeceğinin belli olmadığını ve bu hava- liye gönderilenlerden alınacak bilgilerin İstanbul'a yazılmağa devam olunacağını beyan etmektedir¹⁶⁷. Bu sırada Rusya, Kırım'ın içine girmiş ve Rusya ile Osmanlı Devleti savaş yapmak zorunda kalmıştır.

¹⁶⁵ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, İst. 1303, s. 282-283, c. II.

¹⁶⁶ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, 1956, Ankara, s. 610-611, c. IV, Kısım: 1.

¹⁶⁷ Başvekâlet Arşivi, Hatt-ı Hümayun. 1327.

ستریفتر رطله بزون قیسی افندی زید فضل و عفاقر الامان اولاق اولای و ایسین ارزی زید قدر هم
 این اوصوفه اوسته بیلک یوز طرفی برگه که عمو با ابان طرز اولک قضا و نوا حیدر حسنی عواد خا و بدل
 نزول مالیه بیک تحصیل فرغانه کا طره فرزه تحصیل و حواله بیور رطله نواح ابان فرقه اولک بروج عفاقر اقدم حواله
 نزول مالیه تحصیل اولیسمه لازم اولد بقیه بنا اولد فرکان استیو دارند بیور در دست طرز ارم غیر الاقران ابراهیم
 و غیر انجا به امانت تحصیل احوال اولد بروج در سابع قلمه نزن تحصیل ایلمسی ایکن اولد بیور در دست خیر و انجا
 و فرطه بیدر اعطا اولد رانسه کتار عنوان استرو کانه نده که عمو بیک تحصیل مقننی اولکن ابان فرقه
 عواد خا و بدل نزل مالیه بیک تحصیل ایکن سنی انار و حوس طره تحصیل مقننی فایده را حد اولد که امانت بروج
 عواد خا نزن تحصیل ایلمسی و محله اولد اولد اولد تحصیل مقننی فرقه و انعام و حوجب بیور در اولد علم و معرفت
 و خلافتان حد زون خا ایلمسی
 ۱۹۱۷

بکتوبیلک یوز طرفی برگه که عمو با طرزون و کتبی نزل
 ماکرین طرز سلطنت عتینه دن کا طره زون و ایسین اولد
 عتینه بیلک ایلمسی کا بیلک اصف نرنزل عمو خا شیزان اولد و اولد ایلمسی
 ایلمسی نزل اولد فرقه نوز در ایلمسی طرز مایه بیدر سازه نزلو سطر
 زام عمو انجا و و ابراهیم انجا عواد بیور در فرقه اولد

1933
76-B

Res. 2 — Topkapı Sarayı Arşivi, Şr. Sc. No. 1933, Vr. 76-B.

عالموسوس والبعى وزيركم عالمودعوضت محيانا حضرتكم طرقتهم وادراك فيزول براده نك عهد صبحه ١٦٩٠

2

ملک صفحہ معروضی
مجلسه معروضی
روزنامه معروضی
روزنامه معروضی
روزنامه معروضی

جانگی زاری علیا طرفند فطرتی منلی اولی قرآ الی الامه زاری مرموک از کله کرده قصه کسه کرمک مراد لایک
مبار ز اولک خزینه داری کرده به برین بقیریه اولدیزک بعضی طریقه کندکی ایخ بنی ادمبه جاگی طرفند زار ایوی سنجینو
برقطعه اعدوشن مخیراید

Res. 5 — Istanbul, Başbakanlık Arşivi, Cevdet, Dahiliye: 16900.

جانك لارون كلو اداقون برساوه نك خلو سید
 ۵۱ صخه

مضمون نام نوزاد محمد فرزند محمد اوزون
 محمد اوزون
 ۵۱ صخه

زاره عیالی نك جانك سخاخی مدونه سردار نك اتمالی و نوزابه بالما و به صفا و سفا اخذ و بر قضاوتی و صیبر ایالی اتمالی
 و سانا به تقالی زارخی نوزابه ساونت و سناقت اتمالی اوزونیه عمده سنك مال و ارضی و عقار و اسوکیکی جانك
 بیرون اخذ اولون نوزاد محمد اوزونیه سفارونی و بار اوزونیه لایم کلون ضیانت دولتی عمده بیرون مطلق دولت اتمالی
 تظلمه سفما با عرض و محاضره و مع ایزابه اوله نوزخی سویم بوردنه رفی مازن و کلون و تقوان و الیهم قضاوتی اتمالی
 بقوه اتمالی نوزاد محمد اوزونیه و نوزابه بالما و به صفا و سفا اخذ و بر قضاوتی و صیبر ایالی اتمالی

طبروز دایمی وزیرینم سادلو جیسی مسلمانان کهنکدری ملازمت کلون خریدانک خلومه سید

۲۱۶ ماکم

قزاقی طرفانله طرفدارلی جانله دوزنن جاد زاده مطقی یاسی میرلی ایله و سکرچیونیز جودان طرفه عیبت و کزاد و کزاد
 کین ایله جانیکه دودو و قانوب شفا سادوق انکله انده اولمشله میرلی ایله ابر جالماده سعادون و یوسول لیکه لری سدوش اولمش
 عیبتی نغیر صوره ایله امرعلی تا قاز ایتمی اهرنلار لری لول برخلیق ادریف سرامل منگودنک حاروسنی منتن بیولر کیر و لیکه لار قیفت
 سادون اودنقی سرلی ایله لفظ ایتمی ایق جانکله دوزنن دفع بولک حادیز ننگودن لار قیفت دایمک منقن اساسک بیایجه قزیر اعطان
 اشقیانله عیبت اققا قزیزک نشاق ایتمی امدون میرعلی کیم اعان اولمشه دق بیی معبد اولیه عیبتی بیز ادا اولمشه خلوص منگودوه قزیر ادا
 عدیه بیولر لری منقنکلی دنده عمل و کین قسود اولمشه عیبتی منار اید فاعله و کین قزیر ایتمی

Gürcistan'daki karışıklıkların önlenmesi için Erzurum eyaleti Canikli Ali Paşa'ya; oğlu Mikdad Paşa'ya da, ikinci kez Trabzon eyaleti verildi¹⁶⁸. Erzurum Valisi Canikli Ali Paşa, Rusya hakkında bilgiler vererek Kırım meselesi hakkında İstanbul'u aydınlatmıştır¹⁶⁹. Erzurum eyaleti doğru hudutları için önem taşıyan bir yerdi. Kars muhafızı emrine Diyarbakır askerlerinden ancak 150 sipahi hududa gelmişti. Geri kalanların gelmemesinin sebebi incelendiğinde Alaybeyi Hacı Ahmed ve Tezkereci Sadullah'ın, bunların gelmesine mâni olduğu, alaybeyinin Kars eyaleti defterlerini ele geçirip kabahatini örtmek için Kars beylerbeyi hakkında doğru olmayan mahzar düzenlediği anlaşıldığından Canikli Ali'den bu şahısların cezalandırılması istendi¹⁷⁰.

Muş Mutasarrıfı Maksud Paşa'nın yazdığı ve Canikli Ali Paşa'nın özetlediği yazıda, 1784 temmuzunun ilk gününde İran'dan gelen bir casustan alınan bilgiye göre, Fethullah adlı bir şahsın kendisinin İran şahının soyundan geldiğini iddia etmesi, İran şahı olacağını ileri sürmesi üzerine Azerbaycan hanları bu adama araçlar göndermişler, kendi aralarında anlaşmışlardır. Hoy Hanı Ahmed de Tebriz halkı ile gizlice anlaşmıştı öğrenen Tebriz Hanı Hüdada Han, Fetullah ile anlaşarak 25 temmuz 1784'te Tebriz'e girip Tebriz "âyan ve ağâvâtını ber-takrib katl ve emvâl ve eşyaların nehb ve garetten" sonra diledikleri gibi düzen kurmuşlardır. Fakat, 7 ağustosta Hoy Hanı Ahmed Han, kardeşi Şusi Hanı İbrahim ile anlaşarak Tebriz'e yürüdü. Bundan sonra Tebriz'e giren üç bin yabancı asker hiç bir yere saldırmadan beklemeğe başladı. Canikli Ali Paşa bütün bu haberleri İstanbul'a ulaştırdı. Dergâh-ı muallâ gediklilerinden memuriyet ile Erzurum'da olan Mehmet Emin Ağa'nın dilekçesinin

¹⁶⁸ Şevket, Şakir, *Trabzon Tarihi*, s. 191, İst. 1294.

¹⁶⁹ Başvekâlet Arşivi. Cevdet Dahiliye. 4909.

¹⁷⁰ Başvekâlet Arşivi, Hatt-ı Hümayun. 1321.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Semineri Kütüphanesinde, Muazzez Dokuyucu adlı bir öğrenci tarafından yapılan, 568 numara ile kayıtlı bir "Canikli Ali Paşa" adlı lisans tezi vardır. Bu tezde Müh. 178 s. 37-39 no'lu vesikalar ile burada adı geçen birkaç hatt-ı hümayun numarası vardır. Bu kısa tez 12 sayfa olup, büyük kısmı âyan tarifi ile ilgilidir. Her ne kadar bazı kitap sayfa numaraları yanlış ve fikirler hatalı ise de, sayısı çok az da olsa bazı vesika numaralarını vermesi bakımından bunları incelememe fırsat verdiğinden bana faydalı olmuştur. Bilim adına bir öğrenci tezini burada belirtmeği yerinde ve faydalı gördüm.

özetinden anlaşıldığına göre, Mikdad Ahmed Paşa, Erzurum valiliği sırasında yağma olunan eşyalarına karşılık, devlet hazinesine ödemesi taahhüt edilmiş ve yirmi beş bin kuruştan beş bin kuruşu “emr-i âli” gereğince Erzurum Valisi Timür Paşa almıştı, geri kalan yirmi bin kuruşun da sonra taksitle ödeneceği söylendiğinden, hepsinin toplanması, Kars seraskerliğine ve Erzurum’a vali tayin olunmuş olan Canikli Ali Paşa’ya havale olundu¹⁷¹.

14 eylül 1784’te Canikli Ali Paşa’nın yazdığı yazısının özetinde, Gürcistan, Revan meseleleri açık olarak anlatılmaktadır. Azerbaycan ve Dağıstan hanları, devlete sadakat yolunda olup, kendilerine sadakatlarını devam ettirmeleri için fermanlar ve hediyeler yollanmıştı. Canikli Ali Paşa Erzurum’a geldiğinde, Hoy hanı ve diğer hanlarla haberleşerek önce Revan kalesinin devlet tarafından zaptının önemli olduğunu anlamış ve bunu İstanbul’a yazmıştı. Canikli Ali Paşa, Tiflis Hanı Ergeli Han’ın fesatlıklarını önlemek için eylül ayının ortasında Erzurum’a, mükemmel kapı halkı ile harekete hazır olup, verilen emir verildiği takdirde çarpışabileceğini, Hoy hanı ve diğer hanlarla anlaşıp, Revan’ın düşman eline geçmesine mâni olunup, muhafazasının güzel bir düzene sokulmasının gerektiğini yazıyordu. İşte bu sebeplerden dolayı, Gürcistan meselesi hal yoluna girinceye kadar, Canikli Ali Paşa Erzurum valiliği ile görevlendirilmiş ve o tarafa yollanması kararlaştırılmıştı. Bunun için, yani Gürcü meselesinde, İran hanlarını korumak amacıyla evvelce de bahsettiğimiz üzere Canikli Ali Paşa üç bin asker ile hareket edecekti. Canikli Ali Paşa da 25 eylül 1784’te Erzurum’a hareket edeceğini bizzat belirtmekteydi¹⁷².

Erzurum’da, bir iki seneden beri gelip geçmekte olan kapısız eşkıya hasarlar yapmıştı. Gerek eşkıyalar, gerekse buradan gelip geçen başıbozuklar kaza ve köyleri harap etmişlerdi. Canikli Ali Paşa bu durumlara değinerek, şimdiye kadar “kudumiye ve zahire” bahanesiyle para almadığını, halkın ve memleketin refahı için çalışacağını, fakat, kalabalık kapı halkı için eski besleyici zenginliğinin kalmadığını beyan etmişti. Bunun üzerine seferiye ve hazariyyelerin kendisine ödemesi için emr-i şerif yazılmıştır. 1199 (1784-1785) hazariyyesinden başka, seferiyenin yarısı da kendisine verilecekti.

¹⁷¹ İstanbul Başvekâlet Arşivi, Hatt-ı Hümayun. 1322. C. Dah. 1923

¹⁷² H.H. 1322.

Ayrıca, Erzurum şehri ambarından askeri için zahire verilmesi yolunda bir emr-i şerif yazılmasını da arzu etmekteydi¹⁷³.

Sohum kalesi muhafızı, Sohum kalesinin kuvvetlendirilmesi için İstanbul'a yazı yazmıştı. Erzurum kalesinin de kuvvetli olması gerektiğinden toplanacak asker hakkında Hacı Ali Paşa'ya sual sorulduğunda, Canikli Ali Paşa, şimdiki halde Gürcistan meselesi ile ilgili olarak, kethüdasının çok sayıda askerle, Gürcistan tarafında görevli olduğunu bildirerek, askerın Erzurum'dan değil, başka yerden tedarikini istemişti. Sohum kalesinin korunmasına ihtiyaç olduğu gibi, Bayazıt ve Erzurum'un korunması için de asker gerektiğinden, askerın yeniçeri ağası tarafından tedarik olunması istendi. Anapa ve civarının korunması için de, Soğucak'a muhafız tayin olunan Ferah Ali Paşa'ya asker, zahire, akçe ve mal gönderilmesi yoluna gidildi¹⁷⁴.

Anapa tarafı korunduktan ve Gürcistan'da asker bulunduktan sonra, Sohum'dan korkulamayacağı anlaşıldı. Canikli Ali Paşa, Sohum için bir miktar asker ve malzemenin Sohum'a gönderilmesini, bu askerlerin İstanbul'dan yeniçeri ocağından temininin daha iyi olacağını, Sohum'dan korkmanın yersiz olduğunu 20 eylül 1784'te yazmıştı. Gene, aynı tarihlerde, 18 eylülde Canikli Ali Paşa, Tiflis hanının (Ergeli Han'ın) tutumundan ve Revan'ın durumundan bahsetmektedir. Ali Paşa, Ergeli Han'ın hilelerinden ve Revan'ı zaptetmesinin önlenmesinden, Rusya'ya kaçan hanın, Rusya'ya bu konularla ilgili senet verdiğinden bahisle hilelerini önlemek için İran ve Hoy hanları ile anlaşarak Revan kalesinin bu halde bırakılması, fakat muhafaza için gerekli tedbirlerin alınması, adı geçen eşkiyanın yakalanması hususlarını İstanbul'a arz etmekte ve devlete bağlılığını, sadakatini tekrarlamaktadır¹⁷⁵.

Canikli Ali Paşa, Gürcistan'da, bahsetmiş olduğumuz karışıklığı bertaraf etmek için bini piyade, bini süvari tüfekçi, bini kapı halkı olmak üzere üç bin kişiyle 30 eylül 1784'te yola çıktı. Fakat, Canikli Ali Paşa, bu kadar insanın "zahire bahası"nı tedarik etmeğe, eski servet ve mallarının olmadığını ileri sürerek, bu kadar kalabalık insanın Erzurum eyaletinin geliri ile idare edilemeyeceğini, Gürcis-

¹⁷³ H.H. 1322.

¹⁷⁴ Başvekâlet Arşivi. Hatt-ı Hümayun. 1322, 1325.

¹⁷⁵ Başvekâlet Arşivi, Hatt-ı Hümayun. 1322.

tan'a olan memuriyeti ve diğer görevler için daha az insanla hareketin de imkânsız olduğunu, zahirelerinin devlet tarafından ödenmesini istemiştir. Ayrıca, hazarriye gelirinin tamamının sefer sebebiyle Erzurum'dan toplanılmasına izin verilmesini rica etmiştir¹⁷⁶.

CANIKLI ALİ'NİN TRABZON VE ERZURUM CİVARINDAKİ ÇEŞİTLİ GÖREVLERİ

1783-1784 yıllarında, Canikli Ali Paşa'ya daha pek çok görevler verilmişti. Soğucak kalesinde kullanılacak 200 yamağın gönderilmesi¹⁷⁷, gümrük meseleleri¹⁷⁸, İstanbul'a olan göçlerin önlenmesi¹⁷⁹, Gümüşhane'den maden temini¹⁸⁰, avarız ve nüzul bedelinin toplanması¹⁸¹, Trabzon gümrük bedelinin toplanması¹⁸² konularında ve daha başka konularda yardımlar istenmiştir. Hele, Trabzon ahkâm defterleri incelendiğinde, Trabzon içindeki pek çok haksızlıkların önünün alınması, tımar, zeamet anlaşmazlıklarının halli için bu tarihlerde Canikli Ali'ye pek çok hükümler yazıldığı görülmektedir¹⁸³. Tokat karışıklıklarının önlenmesi de Canikli Ali'ye verilmişti.

Canikli Ali Paşa, Erzurum valisi olarak bu bölgede çeşitli görevlerde bulunmuş, bölgesindeki karışıklıklar ve asayişsizlikleri önlemekle görevlendirilmiştir. Tokat'ın ileri gelenleri, Tokat Kadısı Ahmed Efendi'ye, Tokat Voyvodası Katır-zade Ebubekir Bey'i ve eski Müftü Seyyid Mustafa Efendi'yi şikâyet etmişlerdi. Tokat Kadısı Ahmed Efendi, 5 eylül 1784'te yazdığı ilâmda, Tokat ileri gelenlerinin¹⁸⁴, eski Tokat Müftüsü Seyyid Mustafa'nın, gene eskiden Tokat'ta voyvodalık yapmış olan Katuroğlu Bekir Bey'in taraftarı,

¹⁷⁶ Başvekâlet Arşivi, Hatt-ı Hümayun, 1321.

¹⁷⁷ Topkapı Saray Arşivi, Trabzon Şr. Sc. 1937, Vr. 63-B. Vs. 1. Aynı şekilde bu istekler Özü kalesi için de tekrarlanmıştır. Müh. 181, s. 260.

¹⁷⁸ 22 mart 1783'te Bergos iskelesi gümrüğü ve çevresi mukataasının geliri Varna gümrüğü ile olan anlaşmazlığı hakkında. Trabzon. 1937, Vr. 77.

¹⁷⁹ Trabzon. 1937, Vr. 75 A-B.

¹⁸⁰ Trabzon 1937, Vr. 74, Vr. 73 A-B.

¹⁸¹ Trabzon. 1937, Vr. 72.

¹⁸² Trabzon. 1937, Vr. 71-A, Vs. 1.

¹⁸³ Trabzon Ahkâm Defteri 2, s. 275. Vs. 5, s. 271, Vs. 1, s. 286, Vs. 2, s. 197, Vs. 4, s. 184, Vs. 2-3, s. 177, Vs. 3, s. 170, Vs. 1-2, s. 160, Vs. 1.

¹⁸⁴ "Medine-i mezbûrede sakin ulemâ ve suleha ve âyan ve eşraf ve vücuh-u beldeden her biri istirham ve iltimas eylemeleriyle", Hatt-ı Hümayun. 1326, Fotokopi: 10-11.

eşkıyaya yardım eden, fitne yaratan bir şahıs olduğundan dolayı memleketin düzeni ve herkese ibret olması bakımından Samsun kalesine sürülmesi için Erzurum Valisi Vezir Hacı Ali Paşa'ya bir ferman yazılmasını istedikleri anlatılıyor¹⁸⁵. Tokat kadısı diğer bir ilâmında ise Katıroğlu Bekir hakkında şunları söylemektedir. Eskiden vokat voyvodalıği, Sivas valiliği ve Özü muhafızı olan Mehmed Paşa'ya seferiyelerini verdikleri, mübaşirlerin tayyinatları, Erzurum Valisi Süleyman Paşa'nın üç günlük daire halkının masrafı ve dokuz aylık masraf ödendiği halde, bunları gene toplamağa kalktığı, “şer-i şerif” ve “meclis-i şer” de herkese hakaret ettiği, halka zararlarda bulunduğu anlaşılmaktadır¹⁸⁶.

Eskiden Tokat voyvodası olan Katıroğlu Bekir, voyvodalıktan azlolduktan sonra, ortalığı karıştırmamasından dolayı birkaç defa sürülmüş ve hapsedilmiş ise de, yine de boş durmayıp “âyanlık iddiasına şürû” ve tağallübane hareketlerle” kendi halinde durmamış, voyvodalık ve diğer işlere müdahale etmişti. Katıroğlu'nun bu tip hareketleri tekerrür ederse halkın kendisini yakalaması için “emr-i âli” çıkmışsa da, halk, müftü ile eşkıyalığa başlayan Katıroğlu karşısında acze düşmüştür. 5 eylül 1784'te İstanbul'a yazı yazan Tokat kadısı bunları belirtip, bu için Canikli Ali'ye verilmesini istemiştir¹⁸⁷.

Canikli Ali'ye göre ise, Tokat kadısının İstanbul'a gönderdiği kişilerin eşkıyadan olup, Tokat kadısı ile Katıroğlu arasındaki anlaşmazlık Tokat için zararlıdır¹⁸⁸. Tokat Kadısı Ahmed, Katıroğlu Bekir'in Samsun kalesinde hapsedilmesi için Canikli Ali Paşa'ya iki defa ilâm, bir defa da kaime yazmış¹⁸⁹, Canikli Ali Paşa da bu üç yazıyı almış, fakat, Tokat kadısı hakkında incelemelerden sonra, bunun da memlekette karışıklığa sebep olduğu sonucuna varmıştı¹⁹⁰.

Canikli Ali Paşa, İstanbul'a yazdığı kaimesinde ne Tokat kadısı, ne de Tokat voyvodalığı yapmış olan Katıroğlu hakkında iyi bir şey söyleyemeyeceğini, Katıroğlu'nun huzuru bozucu ve zararlı bir

¹⁸⁵ H.H. 1326, Fotokopi: 10-11.

¹⁸⁶ H.H. 1326, Fotokopi: 10-11.

¹⁸⁷ H.H. 1326, Fotokopi: 10-11.

¹⁸⁸ H.H. 1326, Fotokopi: 10-11.

¹⁸⁹ H.H. 1322, Fotokopi: 10-11.

¹⁹⁰ H.H. 1326.

kimse olduğunu ve bunu bütün halkın bildiğini, kadının ise, Tokat'ta tazyiklerde bulunduğunu, sonradan gelen kadılara dahi taarruz ettiğini, kendisinden sonra gelecek olan kadıların dahi kendisini örnek alıp halka zarar vereceklerinin belli olduğunu, bu yüzden her ikisinin Tokat'tan kovulmasının gerektiğini açıklamıştı. Bunun üzerine Tokat kadısının işinden çıkarılarak yerine diğerinin tayini ve voyvoda olmuş olan Katıroğlu Bekir'in Samsun kalesine konması için ferman yazılmış ve bununla ilgili olarak Erzurum Valisi Canikli Ali Paşa görevlendirilip, evvelce bu konuda bilgi vermiş olan Ali Paşa'nın bu işi halletmesi istenmiştir¹⁹¹.

Canikli Ali Erzurum'a tayin olduğunda Erzurum'da kapısız eşkıya kol gezmekteydi. Canikli Ali Paşa, Erzurum'a bir kaime, ismi açık mütesellimlik buyruktusu yazmış, ayrıca, Erzurum eyaletinden gelip geçmekte olan "divângâh ve tüfenkçiyânın âher mahallere" gönderilmeleri, ölmüş olan Süleyman Paşa'nın bütün muhalledatının ele geçirilmesi, gediklilerinin, kethüdasının korunması için iki tane de ayrı buyruktu yazmıştır. Herkesin isteği üzerine eski mütesellim Hasan, gene mütesellim kabul edilip, buyruktuya ismi yazılmıştır. Kapısız eşkıyasının Erzurum'dan çıkarıldığı, Süleyman Paşa'nın muhalledatının Taşhan odasına konduğunu, Süleyman Paşa'nın hazine baş yamağının kaleye hapsolunduğunu, kethüdasının ve hazinedarının da göz hapsine alındığını, Erzurum mütesellimi, müftüsü ve Kadısı ayrı ayrı yazılarla Erzurum Valisi Canikli Ali Paşa'ya yazmışlardır¹⁹².

Giresun'da Dizdaroğlu Hasan'ın eşkıyalığının önlenmesi işi de Canikli Ali'ye verilmişti¹⁹³.

Canikli Ali'ye yazılan hükümler, bulunduğu yer sebebiyle daha çok aşiretlerin iskânı, eşkıyalıklarının önlenmesi konularını kapsamaktaydı. 1199 evâ'il-i cemaziyelâhur (1785 mayısı başlarında) Erzurum Valisi olarak kendisine yazılan hükümde, cezalandırılmaları ve Rakka'ya iskânları konusunda Rışvan aşiretinin, önce yağma ettikleri İzmir kervanı için üzerlerindeki maldan ödemeği taahhüt ettikleri 1500 kimsenin devlet adına toplanması isteniyor. Bu konuda Canikli Ali Paşa ile beraber hareket edeceğinden hükmün bir sureti de

¹⁹¹ H.H. 1326, Fotokopi: 12.

¹⁹² H. Hümayun, Başvekkâlet Arşivi, No. 1322.

¹⁹³ Mühimme Defteri. 181, s. 267, Hük. 2.

Cabbar-zade'ye gönderilmiştir¹⁹⁴. Aynı konuyla ilgili olarak, 1176 şevval-evâsıt (1785 haziran ortalarında) Cabbar-zade'ye bir hüküm yazılmıştır. Bu hükmün bir sureti Erzurum Valisi Hacı Ali Paşa'ya ve Rişvan aşiretinin mehabetlu, Midilli, Nasırlı ve Çayırli kabilelerinin boybeyleri ile oymak kethüdalarına yazılmıştır¹⁹⁵. Bu, Canikli Ali'ye yazılan son hüküm olsa gerektir. Çünkü bu tarihten sonraki hükümlerde kendisinden "müteveffa" diye bahsedilmektedir. Nitekim, İzmir kervanının soyulmasından sonra aşiretlere düşen paraların toplanması ile ilgili olarak 1785 ağustosunda Cabbar-zade'ye yazılan hükümden Canikli Ali Paşa'dan "müteveffa" diye bahsolumaktadır¹⁹⁶.

Bu yaptığımız açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Canikli Ali Paşa 1785 haziranında ölmüştür. Canikli Ali Paşa beş aydır esasen hasta idi. 26 haziran 1785 senesinde ölünce, ölüm haberi Erzurum kadısı tarafından Erzurum'a iletildi¹⁹⁷. Ölüm haberi İstanbul'a geldiğinde değerli bir vezir olması sebebiyle, hanedanının devam etmesi, ve ailesinin dağılmaması için oğlu kapıcıbaşı Battal Hüseyin Bey'e vezirlik rütbesiyle, Erzurum eyaleti ve 4 temmuz 1785'te de o tarafın seraskerliği verildi¹⁹⁸. Canikli Ali'den sonra da Canikli-zade-lerin kuvveti ve hükmü böylece devam etmiş oldu¹⁹⁹.

¹⁹⁴ Müh. 183, s. 24-25, Hük. 73-74.

¹⁹⁵ Müh. 183, s. 86, Hük. 266.

¹⁹⁶ Müh. 183, s. 110, Hük. 349.

¹⁹⁷ Mehmed Esad, *Tvhfetü's-Sükûk*, 1248, Kahire. s. 369,

¹⁹⁸ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, İstanbul, 1309, c. III, s. 144-145.

¹⁹⁹ Canikli Ali Paşa'nın devletin düzeni ile ilgili risalesinin çeşitli nüshaları tarafımızdan tetkik olunduktan sonra, en mükemmeli olan *Tedabirü'l-Gazavat*'ın diğerlerinden farklı tarafları başlangıçta belirtilmek suretiyle "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi"nde neşredilmektedir.

